

Україна вшанувала добровольців російсько-української війни

Олег ПУСТОВГАР

Автопробіг і марш

14 березня зранку біля пам'ятника гетьману Іванові Мазепі близько трьох десятків автомобілів сформували автоколону, що провезла державні синьо-жовті прапори та стяги підрозділів, які брали участь в АТО/ООС, Полтавою — від Соборного майдану вулицею Небесної Сотні, Соборності, Маршала Бірюзова. Далі маршрут проліг вулицею Європейською. Фінішували на Центральному міському кладовищі, де на Алеї Героїв поклали квіти до могил полеглих добровольців.

Понад сотня добровольців, волонтерів, небайдужих містян з усієї Полтавщини зібралися цього ж дня на урочистий марш. До заходу долучилися під прапорами різних підрозділів добровольці з Полтави, Кременчука, Решетилівки, Гадяча, Заводського, Семенівки, Зінкова та інших населених пунктів області. Саме вони — підприємці та історики, айтишники та будівельники, інженери та слюсарі — першими взяли до рук зброю і стали на захист Батьківщини без краплі вагань і з вірою в перемогу над російським агресором.

“Бути добровольцем — це покликання. Саме у 2014 році ті, хто мав козацький дух, пішли воювати не заради пільг, землі, а за Україну. Для них була честь взяти до рук зброю і помститися за роки голодоморів, окупації України. Тоді, у 2014-му, і бізнес-

Відзначення Дня українського добровольця 14 березня обрано не випадково. Саме цього дня 2014 року перші добровольці відправилися з Майдану на тренувальну базу в Нових Петрівцях, де почали підготовку до участі в боротьбі проти російських окупантів — за незалежність України та її територіальну цілісність.

Цього дня українці вшановують подвиг батальйонів, які врятували Україну: “Азов”, “Полтава”, “Айдар”, “Дніпро-1”, “Донбас”, “Січ”. Загалом було створено тридцять два добровольчих військових формування. У лавах добробатів воювали і полтавці.

мени, і айтишники, і археологи, як я, наприклад, пішли воювати, вперше взявши до рук зброю. Для мене це свято справжнє”, — переконаний учасник маршу, депутат Решетилівської міської ради Анатолій Ханко.

“Мій шлях добровольця розпочався, коли Росія офіційно ухвалила рішення про введення військ в Україну, зокрема вторгнення в Крим. Я тоді поговорив із мамою, вона з Кубані. І вже наступного дня пішов до військкомату та заповнив анкету добровольця, а вона загубилася. Пізніше мені пощастило — я потрапив до добровольчого батальйону “Січ”. Для мене війна розпочалася зі Слов'янська”, — розповів Владислав Шевченко.

Патріотично-партнерський проєкт “Добровольці”

Цей проєкт презентували в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. Відбулося відкриття виставки, присвяченої Дню українського добровольця. Відвідувачам представили особисті речі полтавських доброволь-

ців, зразки зброї, презентаційну частину всеукраїнського медіапроєкту про військових “Поєднані”, оновлені банери “Загинули, захищаючи територіальну цілісність України” з інформацією про 213 полтавців, які віддали життя за незалежність, а також фотографії, зроблені в різних підрозділах, що брали участь в АТО.

“Виставку, присвячену Дню добровольця, ми проводимо вже п'ятий рік поспіль. Тут представлено близько 200 фотографій із різних підрозділів. Їх надавали саме добровольчі батальйони. На світлинах — хлопці, які вистояли в тих боях, є ті, хто загинув і вже ніколи не повернеться. Можна побачити кадри з українських позицій 2014 року, тренувальну базу батальйону “Азов”, першу танкову бригаду, яка нам допомагала своєю бронєю, та інші підрозділи”, — пояснив співорганізатор виставки, очільник ГО “Координаційна рада громадських організацій учасників АТО в місті Полтаві” Віталій Степанов.

Закінчення на стор. 2

ІРИНА ФАРІОН

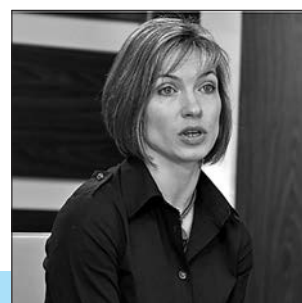
4

ВАСИЛЬ БОНДАР

6

ОЛЬГА ШАФ

9

ВОЛОДИМИР
МЕЛЬНИЧЕНКО

10–11

ОЛЕКСАНДРА
КОНДРАТОВИЧ

13

Олена ВІТИЧ

До книги увійшло 28 історій, розказаних від першої особи, які репрезентують різні аспекти волонтерської діяльності, пов'язані з російсько-українською війною: підтримка армії, допомога пораненим, підтримка населення, що стало заручником цієї війни. Історії як відомих широкому загалу (Анжеліка Рудницька чи Сергій Притула), так і тих, чий імена знають переважно у волонтерських колах. Географія — від Харкова до Львова, від Одеси до Вінниці, Полтави, Тернополя і навіть Сан-Франциско.

“Для мене самої ця книга стала великим відкриттям, — зізнається пані Наталя. — Бо ми всі наче знали, хто такі волонтери, і самі, за можливості, час від часу допомагали армії. Але все це — наче елементи мозаїки, які самі по собі не настільки промовисті. А зібрані докупи, навіть у масштабах книжки трошки більше як на 300 сторінок, вони дають цілісну картину того, що у нас відбувалося у 2014–2015 роках. І ця картина справді вражає. Бо ти раптом розумієш, що саме волонтерський рух, ця всенародна підтримка, стала одним із вирішальних чинників спротиву російській агресії. Що саме волонтери в багатьох моментах замінили собою державні механізми, виявилися оперативнішими, креативнішими, відповідальнішими. І саме завдяки волонтерам наша армія стала такою, як вона є. І йдеться тут не лише про харчі чи бронезилети, які масово возилися на передову у 2014–2015 роках. Йдеться передусім про моральний дух армії. Волонтери, які стали зв'язковим механізмом між передовою та тилом і реальним свідченням, що “своє їх не кидають”, підтримували у бійців розуміння, за що вони воюють, а у населення — що вони під надійним захистом. І це, мабуть, їхня найголовніша місія”.

Книга надзвичайно розмаїта і торкає до глибини душі. Тут багато роздумів над тим, що таке війна, спогадів про вражаючі епізоди — як на Майдані, так і на передовій,

Ті, що рятували Україну

Український інститут національної пам'яті презентував нову книгу про волонтерів

Добровольці першими дали відсіч агресії з боку російських військових та інспірованих ними бойовиків, давши приклад вмотивованості та вірності своєму покликанню. Але так можна назвати і волонтерів, які, відчувши свою силу під час Майдану, миттєво переключилися на допомогу армії, ставши потужним фактором протистояння російській агресії.

Волонтери тоді всі. Ми пам'ятаємо, як люди селами скидалися на броніки для хлопців, які пішли “на війну” з першими хвилями мобілізації, як стояли під супермаркетами, збираючи продукти для хлопців на передовій, телефонували на спеціальний номер за 5 грн — “на армію”. А паралельно — шукали за кордоном спорядження, самостійно шили бронезилети, переганяли автомобілі, закуповували дорогу техніку та обладнання, їхали самі, щоб усе це довести швидко і за призначенням.

Відчути ще раз цей дух підтримки та взаємовиручки допомагає нова книга співробітниць Українського інституту національної пам'яті Наталки Позняк-Хоменко “Волонтери: сила небайдужих”, презентація якої відбулася в Інформаційно-видавничому центрі Музею Майдану до Дня добровольця.

про те, що раз і назавжди зробило нас іншими. І про те, як неможливе стає можливим — просто тому, що треба. Ось лише деякі епізоди, які увійшли до книги:

“Якщо чесно, якби ми від початку знали, за що беремося і скільки доведеться всього зробити, то ми, мабуть, відмовилися. Бо це було просто нереально. Але ми тоді про це не думали, бо знали, що — треба. За короткий час “затарили” військовою технікою всі Во-

лодимирські СТО, а частину завезли в сусідній Нововолинськ. Але все одно рук не вистачало.

Для танків у першу чергу потрібні були акумулятори, і коли вони прийшли зі складів з Одеси, з'ясувалося, що потрібно їх наповнити електролітом. А це — або готовий розчин кислоти, або його готувати, та для цього потрібно дистильовану воду. А бригади за тиждень уже є наказ виходити. І нам потрібно 3 тонни дистильованої води. Ми скупили все,

що було, на заправках, в аптеках. А потім обдзвонили станції переливання крові та відділення “Укртелекому”, де були свої дистильатори. І тиждень усі “знайдені” на Волині дистильатори безкоштовно працювали на нас, щоб ми могли заповнити акумулятори електролітом. Ми тільки бочками звозили дистильовану воду”, — так Володимир-Волинський відновлював боєздатність 51-ї ОМБр.

“У тому ж червні 2014-го дзвонять мені лікарі з Ізюма (тоді всіх поранених везли спочатку в Ізюм) і кажуть, що їм терміново потрібні апарати зовнішньої фіксації. Дають кількість, я дзвоню на фірму, мені кажуть — 50 тисяч гривень. А в мене на картці на той момент — лише 3 тисячі. А тут ще з іншої лікарні дзвонять: терміново потрібні шовні матеріали — і 2 800 гривень ідуть туди. І звернутися нема до кого, бо всіх своїх знайомих я витрусила вже до цього. Після кількох безуспішних дзвінків я піднімаю очі до неба і в мене виривається: “Господи! Ну не для себе ж прошу!”. Сказала — і забула. А наступного дня дівчинка, яка сиді-

ла у нас на касі, дзвонить мені і каже: “Воронкова, я не знаю, які там у тебе зв'язки з Богом, але щойно прийшов хлопчина, який з родиною втік із Донецька, і приніс 20 тисяч гривень на допомогу пораненим”. Я так подумки нагору: “Дякую, Боже. А можна ще?”. Не повірите, проходить три години — приходить дідусь, приносить конверт, на якому написано: “На церкву”. В конверті — ще 25 тисяч. В один день! Дзвоню постачальникам: “У нас є 45 тисяч: як хочте крутіться, давайте знижки, але нам треба апарати зовнішньої фіксації в потрібній кількості”. І наступного дня ці апарати вже їхали в Ізюм до наших поранених”, — це історія з життя засновниці Волонтерської сотні “Доброволя” Наталі Воронкової.

Подібна історія була і в одного з організаторів Першого добровільного мобільного шпиталю Геннадія Друзенка. Ось що трапилося, коли вони вирішили переобладнати для надання медичної допомоги і відправити на передову спеціальний автомобіль: “А далі почалося диво за дивом. У мене була якась база лікарів ще з Майдану, але, щоб робити мобільний шпиталь, треба мати мобільну апаратуру, транспорт. Ми взяли списаний по конверсії “Урал”, який мали переробити на мобільну маніпуляційну, щоб там можна було робити перев'язки та малі хірургічні втручання. Проплатили аванс, а тут хлопці, які цим займалися, дзвонять і кажуть, що долар скаже, а тому ми або зараз платимо всю суму, або вони відмовляються.

Ми витрусили всі свої кишені, написали у “Фейсбук”. Нашкребли десь 10 тисяч гривень, а нам треба було, здається, 60. І тут телефонує мені наш художник, іконописець київський Олесь Клименко, якого я знав на той час дуже віддалено: “Я читав, що вам треба гроші. У мене знайомий чернець, щось йому принесли, хоче зустрітись”.

Пам'ятаю ніч, везе він мене в Іоаннський монастир, який сприймається в Києві як оплот “руського мира”. Все-таки, наскільки життя

Закінчення.
Початок на стор. 1

Україна вшанувала добровольців російсько-української війни

ві базувався батальйон “Азов”, за нагоди я одразу потрапив до нього, пішов добровольцем. Ми всі були різними за професіями, вдобавленнями, але об'єднані спільною метою. Я пробув два роки. Найскладніші роки російської агресії. Не скажу, що вони були страшні для мене особисто. Усе це жахатися вдавалося долати завдяки тим людям, які були поруч, завдяки їхній насназі, терпінню, взаємодії”, — поділився спогадами ветеран російсько-української війни, один із нагороджених Дмитро Юденко.

У залі № 22 Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського в рамках патріотично-партнерського проєкту “Добровольці” відбувся показ фільмів до Дня українського добровольця. На початку заходу ведуча Каріна Дорошенко розповіла про народження проєкту “Поєднані”, про те, що у 2017 році почали знімати цикл фільмів про українських військових зі Сходу, які у важкий час війни стали на захист рідної держави. Згодом такі цикли випустили про захисників України з Криму, За-

поріжжя, Херсона. Минулого року відзняли фільми про бійців із Полтави, Харкова та Дніпра. Чому проєкт називається “Поєднані”? Тому що кожен із вісімдесяти героїв пов'язаний зі схожим історичним персонажем подій в Україні сторічної давнини — вояком УНР, членом ОУН чи бійцем УПА.

“Ми не хотіли війни, але хотіли захистити країну від ворога!” — згадає важкий 2014 рік артилерист 93-ої бригади Андрій

Хижняк, який у найгарячіші дні прикривав вогнем кіборгів Донецького аеропорту.

“Ми зупинили війну на Сході, а тепер маємо повернути Україну в історичні кордони”, — наголосив доброволець “Азову”, засновник ветеранського соціального бізнесу Тарас Лелюх.

Глядачі ознайомились і з фільмом про Тетяну Ялову, яка в гарячі дні серпня 2014-го приїхала в місто Щастя і стала медиком у Збройних силах України. Її

історія — про порятунок десятків життів, не лише бійців, а й поранених унаслідок російських обстрілів мирних жителів українських міст.

Особлива історія Юрія Дмитренка, який у 2014–2016 та 2018–2019 рр. служив розвідником в українській армії. У 2016 році під час виконання бойового завдання він підірвався на міні неподалік села Гнутове. Втратив ногу. Проте після поранення, з протезом, не лише відновив форму, а й повернувся у стрій, став учасником української збірної на “Іграх нескорених” і отримав там срібну медаль. Ще до війни Юрій взяв псевдо “Горський” на честь українського письменника, розвідника й повстанця Юрія Горліса-Горського. І ці два Юрії, як і решта учасників проєкту, через десятки років поєднані невидимим зв'язком — любов'ю до України та готовністю її захищати.

На зустрічі в музеї у присутніх була можливість особисто поспілкуватися з військовими Юліаном Матвійчуком, Андрієм Хижняком, Тетяною Яловою, Тарасом Лелюхом, Юрієм Дмитренком, Віталієм Діденком. Гості почули невідомі історії про долі земляків, яких у час випробувань об'єднала відданість Україні.

Олег ПУСТОВГАР

не лінійне і не чорно-біле. І виходить до мене отець Сава, дай Бог йому здоров'я. Такий смиренний чернець. Ми говоримо 5 хвилин максимум. Я поясню нашу ідею, кажу, що маємо машину, але за неї треба розрахуватися, бо вся ідея може померти, так і не народившись. Він кудись іде і виносить кульок із грошима. Каже: “Це вам. Приніс чоловік, який не назвав свого імені. Я навіть не знаю, скільки там”. Дивимося — а в кульку пачки по 50 гривень. Перераховуємо — 100 тисяч. Повний кульок грошей.

Так ми отримали нашу першу машину, і цей “Урал” ми назвали “Ангел”. Це справді був подарунок від ангела, який не назвався. І всі, хто на ньому їздив — а там були і віруючі, і невіруючі, і православні, і греко-католики, і євреї, і, можливо, мусульмани — ніхто не сумнівався, що це був ангельський подарунок”.

Волонтери і справді, не замислюючись, робили неймовірні речі. “Знаєте, що мені завжди подобалося в волонтерах? Позитив. У них завжди все добре. На будь-яке питання: “Не хвилюйтеся, дістанемо, зробимо”. І нам справді все вдається. Ніколи не забуду, як потрібно було передати один препарат із Росії, бо він уже ніде більше не випускався, а кордони між Україною і Росією були вже перекриті. Нічого, знайшлася людина, яка його купила, передала в Німеччину, звідти його передали літаком в Україну, і ми о 6-й ранку вже стояли під реанімацією з цим препаратом. Ось це і є феномен волонтерства. І якщо по великому рахунку, то у нас тієї країни досі волонтерить. Так чи інакше, хоч раз на рік, але долучаються до цього. Бо інакше не можна”, — зізнається волонтерка Іванна Поровська.

У книзі є спогади, від яких перехоплює горло. Як в очільниці Фонду Діани Макарової, коли вона розповідала про 32-й блокпост: “А за деякий час із 32-го блокпосту виїшла машина. Я ніколи не забуду цей побитий “Урал” на сущених, хлопюпаючих колесах. Від нього йшов запах горілих тіл — тіл, що лежали в землі. Хлопцям із 32-го блокпосту дозволили вивезти останки своїх за-

гиблих товаришів і тих, хто йшов їм на виручку. Але за дві години “Урал” з екіпажем мав повернутися назад.

Хлопці, які вирвалися з пекла, виглядали змученими, сірими, як земля, з якої вони викопували рештки тіл своїх товаришів. Сірі обличчя, пляшки води в руках — вони пили й не могли напиться. Хтось із 31-го блокпосту біг до побратимів з буханками хліба. Хтось із 32-го блокпосту рвав цей хліб сірими, як земля, руками.

Ці хлопці знали, що увечері вони загинуть. Але вони дали слово. І за дві години вони сіли до свого розбито-

го “Уралу” і поїхали назад. Назустріч смерті. Бо командування не давало наказу на вихід. А без наказу вийти вони не могли. Вони готові були померти, але не порушити присягу.

Я бачила там це і я цього ніколи не забуду. Як не забуду у той запах мертвих тіл. Здавалось, він йшов звідусіль...”

Є і прояви “тихого героїзму” на кшталт історії, розказаної очільницею Тернопільського штабу Самооборони в 2014–2016 роках Лілею Мусіхіною: “У нас були унікальні історії. Отой Юра, який в’язав шапки, — він постійно приносив нам шкарпетки, які в’язала його мама. А одного разу він приніс пару шкарпеток і сказав, що це — остання. І дістає з кишені дві ампули з морфієм. Виявилося, що в його мамі був рак, і вона до останнього допо-

магала, чим могла, а коли помирала, то попросила віддати ліки, які лишилися, на фронт. Він ніколи ні на що не жалівся, не казав, що мама його хвора. Вони просто обоє робили те, що вважали за потрібне”.

І шемливі зізнання від Наталі Чекмарьової, яка пройшла через проблему психологічного вигорання і тепер допомагає іншим знайти себе в новому житті: “Бо це справді страшно. Доки не попадеши туди — до кінця цього не розумієш. До останнього не вірилося, що це війна. Війна, яка змінює людей, часто безповоротно. Бо під час першо-

го ж обстрілу я, ота мирна, щира, сповнена ілюзій і стереотипів Наталочка, яка поїхала на передову, щоб підносити патрони бійцям, — вона померла. Всі мої уявлення про світ, які були до того, розлетілися на шматки, а увімкнувся інстинкт виживання. І в ту мить думалося не про дітей, не про Україну понад усе, не про героїзм, а про те, як би глибоко втиснутися в землю і щоб пронесло. Щоб — тільки не сюди. Тільки б вижити. І цей новий досвід лишається з тобою назавжди. На війні ти вимикаєш емоції, бо вони заважають вижити. А це ти вимикаєш емоції, щоб не знесло дах від болю втрат. І після цього ти вже ніколи не будеш такою, як раніше.”

І розповідь Сергія Притули про те, які у нас люди: “У мене в Києві впродовж двох років на першому

поверсі у фойє “Нового каналу” був свій волонтерський пункт. Я раз на тиждень давав оголошення в соцмережах, що я буду з такої-то по такій годину там, і просив принести те, що замовляли хлопці. Але це було дуже умовно сказано: що замовляли. Бо я там міг просити батарейки, хімічні грілки для підшов, берці, якщо хто має. А люди йшли потоком і несли, хто що міг. Приносили воду, цигарки, теплий одяг, їжу, закрутки домашні. Хто мав “целокс” — ніс “целокс”, хто мав гроші — ніс гроші. Грошей несли достатньо багато — практично кожного разу це були де-

сятки тисяч гривень: від 500 доларів до 2,5 тисяч за раз. Це не рахуючи того, що приходило на картку.

Люди несли всі, неможливо було виділити якусь окрему групу. Приходили і старі, й малі. Приходили малі діти з мамами, приходили підлітки по 10–12 років, які збирали на фотоапарат, але в один момент вирішили, що ці заощаджені 300 доларів краще віддати на “війнів світла, війнів добра”. Несли бізнесмени, несли архітектори, несли студенти. Приходили пенсіонери. Це було ще й психологічне випробування, бо практично кожна друга людина, яка приходила — вона плакала. І спокійно дивитися на ці сльози було неможливо”.

Книга Наталки Позняк-Хоменко “Волонтери: сила небайдужих” — про кожного з нас. Про те, якими ми можемо бути, коли нас

єднає довіра і спільна справа. Коли багато чого робиш не завдяки, а всупереч. Коли єдина подяка — це дружній потиск руки побратима і внутрішнє відчуття, що ти на своєму місці і робиш те, що треба.

“Я дуже хочу цією книгою і цими презентаціями ініціювати ширшу розмову про феномен волонтерства, який пробуджує в людях найкращі риси і робить людей людьми, а громаду громадою. Від кожного з нас залежить, на чісму боці бути: тих, хто хоч щось робить, чи тих, хто тільки критикує. Я ж особисто цією книгою хочу щиро подякувати

всім і кожному, хто зберіг Україну, хто зберіг віру в людей, хто показав зовсім інший рівень стосунків між людьми. І повірте, якби ми в нашому житті так вирішували проблеми своєї громади, як волонтери вирішують проблеми армії, нам би давно заздрив уся Європа і весь світ”, — говорить авторка.

Український інститут національної пам’яті має можливість видавати книжки досить обмеженим накладом, який розходить безкоштовно переважно на бібліотеки чи громадські організації, які працюють з молоддю та військовими. Але для всіх охочих книга є у вільному доступі на сайті Інституту за посиланням: <http://www.uinp.gov.ua/electronni-vydannya/volontery-syla-nebayduzhnyh>.

І це книга, яку варто читати.

Анастасія ВОРОНОВА, відділ зв’язків із громадськістю Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка

З нагоди 207-ї річниці від дня народження Кобзаря в Інституті філології КНУ імені Тараса Шевченка відбулася щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція “Шевченкознавство ХХІ століття: завдання, виклики, перспективи”.

У шести секціях взяли участь понад 70 учасників. Окрім Інституту філології, Інституту міжнародних відносин та Центру українознавства філософського факультету КНУ ім. Шевченка, це були науковці з Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, вчені з Польщі, Львова, Вінниці, Хмельницького, Шевченківського національного заповідника та Літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка.

Незважаючи на складні умови карантину та дистанційного навчання, онлайн-зала була переповнена. Крім доповідей, до заходу долучилися чимало студентів.

Модерувала пленарне засідання професорка Оксана Сліпущко. У вітальному слові директор Інституту філології, професор Григорій Семенюк відзначив вагомий роль письменника в національному позачасі: “Хоча Тарас Шевченко у кожного свій, але для нас, українців, він був, є і буде вірним сином українського народу, пророком і оберегом нації, бо са-

«Шевченкознавство ХХІ століття: завдання, виклики, перспективи»

Україна вшановує письменника, художника, мислителя Тараса Шевченка. Без цієї по- статі, як писав Б. Олійник, “не мислимо себе як народ, як нація”, його геній дозволив нам “у повен зріст стояти з відкритим чолом як рівний серед найповажніших світових націй”. Вічне слово Кобзаря, його ідеї та життєва істина не вмерли в ХІХ столітті — вони залишаються актуальними крізь сторіччя для нинішніх і наступних поколінь. Причина цього в тому, що своє слово письменник завжди співвідносив із поняттям життєвої істини.

ме геній його слова, його життєвий подвиг у тих імперсько-колоніальних умовах і обставинах зберіг нас як націю”. Григорій Фокович також зазначив, що від часів Шевченкової смерті письменника “вдягали в різні шати, припасовували різні погляди”, надмірно таврували й ідеалізували, вдаючись у крайнощі. Однак це не може змінити доконаного факту — “душа Тараса Шевченка випромінює потужне світло, потрібне всій українській нації”.

Першою доповідачкою була к. філол. н., старша наукова співробітниця Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України Роксана Харчук. У доповіді “Український контекст та інтертекст першої шевченкознавчої статті в Галичині” дослідниця торкнулася питань поширення національної свідомості в Галичині. Зокрема йшлося про появу в 60-х роках ХІХ ст. гімназійних громад, які прагнули розвивати український літературний і науковий рух. Також доповідачка розповіла про вагомий внесок у шевченкознавство твор-

ця першої семінарської громади у Львові, автора першої науково-популяризаторської статті про Тараса Шевченка Данила Танякевича, який, за словами Олександра Барвінського, став “апостолом народної ідеї між молодіжю”.

У своїй статті “Слівце правди про нашого батька Шевченка”, що друкувалася у 1862–1863 роках у “Вечорницях” під псевдонімом Грицько Будаєвля, автор, повторивши тези Костомарова і Куліша, поширив ідеологію українського народництва в Галичині. Публіцист намагався показати Шевченка на тлі європейської історії, він поставив його не тільки поряд із Міцкевичем, Словацьким, Красинським, Пушкіним, Лермонтовим, а й Шиллером, Гете і Шекспіром, оскільки перелічені митці “оновили духовне життя власних націй”.

Не менш цікавою була доповідь доктора філологічних наук, старшого наукового співробітника та завідувача відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Олександра Бороня, у якій дослідник висвітлив питання авторства вірша, записаного у Шевченковому щоденнику 2 листопада 1857 року під час перебування письменника в Нижньому Новгороді. Науковець розповів історію знайдення вірша, розкрив питання, хто ж такий З. В. Тур.

Доктор філологічних наук, професорка кафедри україністики Варшавського університету Валентина Соболь у доповіді „До проблеми перекладів поезії Тараса Шевченка польською мовою“ розповіла про найважливіші етапи вивчення творчості Тараса Шевченка в Польщі, проаналізувала та порівняла переклади Петра Куприся, Богдана Лепкого, Чеслава Ястжебця-Козловського, Єжи Єнджеєвича поезії Тараса Шевченка польською мовою, навела п’ять найважливіших засад перекладу поетичного тексту, сформованих П. Зайцевим та звернула увагу на труднощі перекладу ліричних поезій Шевченка.

Юрій Ковалів — доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури,

теорії літератури та літературної творчості Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка — у своїй праці “Тарас Шевченко в інтерпретації Юрія Липи” висвітлив позицію автора есе “Селянський король”, який розглядав Кобзаря як неординарну особистість, творчу одиницю, доводив універсальність художнього світу поета. Призначення України Липа тлумачив “як утвердження морального імперативу селянства — серцевинної основи нації”, виразником ідей якого і став Т. Шевченко.

Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри поліоністики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, чл.-кор. НАН України Ростислав Радишевський доповнив сказане попередніми доповідачами про еволюцію сприйняття творчості Тараса Шевченка в Польщі, зосередивши увагу на перекладацькому доробку Петра Куприся, чия постать “викликає велику пошану”. Професор підкреслив масштаб роботи Куприся над словником чоловічих рим польською мовою на основі орфографічного словника Шимчака.

Доктор філологічних наук, професорка Оксана Сліпущко у доповіді “Передсмертна поезія Тараса Шевченка: песимізм чи пророцтво” розповіла, як “закінчився шлях того, хто й досі визначає шлях нашої нації”.

Спершу я натрапила на цей новоанглiзм *фактчекінг* в одному з львівських медійних джерел, яке себе ще й *хабом* обізвав: “У Львові проводять аналіз дебатів Садового та Синютки та *фактчекінг* їхніх заяв” (медіа-хаб “Твоє місто”, 17.11.20 — замість медіА-центр). Як відомо, PolitiFact — один з найстаріших та найвідоміших проєктів *фактчекінгу* в США — проводив перевірку інформації, озвученої під час дебатів Дональда Трампа та Гілари Клінтон, у режимі реального часу. Такий *фактчекінг* — досить складний і дорогий, однак є важливим інструментом боротьби з популізмом та політичною пропагандою. Ото наші львівці і собі скопіювали процес разом зі самим словом, щоб видаватися поважніше.

Проте це словечко не перестало мене переслідувати. 11 березня 2021 року на програмі “Великий Львів” (канал НТА) в моїй присутності його двічі вжив “зелений” міністр культури О. Ткаченко, що переконував нас у потребі “лагідної” українізації, бо, мовляв, “літній жіночці з Одеси” важко спілкуватися у сфері обслуговування споживачів українською мовою... (міністр маніпулятивно, всупереч формулюванню в за-

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН. 24. ФАКТЧЕКІНГ

коні, назвав це спілкуванням у побуті).

Мірило, як бачите, обрано дуже неадекватно не лише в сенсі елементарного приниження пані з Одеси, яку ідентифіковано “літньою жіночкою”, але й самого поняття “лагідної” українізації на 30-му році Незалежності. Цікаво, скільки ще треба розумово відсталим або політично упередженим людям часу, якщо за 30 років вони не встигли опанувати мови Тараса Шевченка? Натомість пан міністр за дуже стислий термін, як чуємо, опанував розсипи новоанглiзмів, серед яких *фактчекінг*, що викликає в мене лише одну асоціацію — з англійським *фак*.

Проте насправді спостерігаємо вже цілу “*фактчекнуту родину*” з різночастинними похідниками (дериватами): *фактук*, *фактчекер* та прикладки: *фактчек-асоціація*, *роботи-фактчекери*, а також функціонування цього новоанглiзму в типових синтагматичних зв’язках на зразок *фактчекінгові ресурси*, *медіа*, *організації*; *фейкові фактчекери*. І це попри те, що це слово майже неможли-

ве до плинної вимови, з огляду на відсутність (тобто ненормативності) в українській мові збігу аж трьох глухих приголосних: [к], [т], [ч].

Що означає це складне слово (або слово-комполіт) в англійській мові? Його перша частина *fact* запозичена з латинської мови < *factum* — зроблене: 1. дійсна, невідомана подія, явище; 2. реальність, дійсність; те, що об’єктивно існує (СІС 2000, с. 922).

Друга частина *check-ing* у формі дієслова теперішнього часу (to be + дієприкметник теперішнього часу (Present Participle) основного дієслова *check* + *ing*) означає: *check* [tʃek] 1. зупиняти, стримувати; перешкоджати; приборкувати; 2. перевіряти, контролювати; ревізувати; розслідувати, а також ще шість неважливих для нас значень у цьому конкретному випадкові (BAUC 2011); *fact-check* — перевірка фактів, пристосоване просторічне — “чекнути” інформацію, тобто перевірити.

Отже, буквально — це *перевірка фактів*, без якої, як відомо, неможлива професійна і чесна журналістика. Саме в

цій царині почали масово і зовсім без потреби вживати цей складний новоанглiзм в українській мові як один з напрямів журналістської перевірки і контролю за відповідністю фактів повідомленим новинам чи інформації. Створена Міжнародна мережа *фактчекінгу* Інституту Пойнтера (International Fact-Checking Network, Poynter Institute) ухвалила навіть міжнародний *Кодекс фактчекінгу* (The Principal Code), де випи-сано такі принципи: неупередженість і чесність, прозорість джерел, прозорість фінансування та організації, прозорість методології (передусім

пошук первинного джерела), відкриті і чесні виправлення. Усе разом це означає перевірку викладених у статті та інших фактів, балансу думок, висвітлення позицій сторін — і аж тоді публікування матеріалів. Перевірка фактів (*фактчекінг*) передбачає вердикт (< *vere dictum* — правильно сказане; себто вирок, ухвала) у трьох номінаціях: *правда*, *напів правда*, *брехня* (яку в нас обізвано *фейком*).

Отже, що є основним перевіреном фактом у сучасному мовному становищі? Звування природних мовних прав українців, уневажнення їх на своїй Богом даній землі. І наслідком так званого *фактчекінгу* від Ткаченка є абсолютна брехня про утиски в Україні “рускоязычних”, а звідси — догодження “літній жіночці з Одеси” та повне ігнорування численних випадків зневаги української мови, зокрема, в одній зі шкіл Одеси, де учителька з малювання впала в істеріку від відповіді дитини українською мовою...

На жаль, мовно-національна свідомість українців не сягнула ще такого рівня, аби кожне мовлене в публічній сфері російське слово сприймалося як слово ворога і окупанта. Тоді б і війни не було.

Лариса МОРОЗ, доктор філологічних наук, професор, провідна наукова співробітниця Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ

Закінчення.
Початок у ч. 10

Трохи про синтаксис. В українській мові є кілька взаємозамінних прийменників. Наприклад, “в”, “у”, “до”. Отже, не варто говорити “пішов ви Верховну Раду” чи “загнали ви куток”, потрібно: “пішов до Верховної Ради”, “загнали у куток”.

Наші промовці різних рангів і професій, рекламісти тощо часто не вміють нормально побудувати речення, тобто поставити слова в логічний ряд (хоча наша мова й не має таких “залізних” правил щодо цього, наприклад, як англійська, та все ж...). Тій біді могли б зарадити розділові знаки, але з ними також буває не все гаразд. Отже, і в інтонаціях. Можна згадати класичний вислів “Стратити не можна помилувати”.

Вивчіть українську абетку, для початку! (Про мову наших телевізійних каналів)

Наприклад, у вислові “Можливо все!” мала би бути кома — передусім тому, що прислівник не може виконувати функцій ані підмета, ані присудка (наразі мене цікавить лише граматики).

Рекламні пасажи “...надихнуло створити нас гарне житло” чи “попросили обрати вас героя” не допомагають зрозуміти, кого чи що тут створюватимуть і кого треба обрати. Коли реклама настигливо каже, знову й знову (адже крутять ролик), про крем, який “доглядає за шкірою”, то змушує думати: як той крем опи-нися за шкірою і кого там доглядає? Вислів “повторюю ще раз”, коли вперше ще не повторював, означає, що цей мовник не знає: у слові “повтор” (і однокореневих) уже міститься оте “ще раз”.

Не тішать і такі вислови, як “пройти повз цієї історії”, “понад десяти” тощо. Це, до речі, також вплив російської.

Часом неправильна побудова речення, ще й у поєднанні з помилковим відмінюванням, може спричинити комедійний ефект: “старшим за 80, тобто людям з підвищеною зоною ризику” (може, все-таки “із зони підвищеного ризику”?). “Він, як дві краплі води, схожий на...” — один із безглузвих висловів.

А все разом (наведено лише крихітну частину того, що я почула і встигла записати, тим паче — того, що реально звучить!) свідчить про те, що наші телевізійні мовці часто-густо

не думають, що і як мають говорити. Більшість цих прикладів — із текстів, які мали бути попередньо продумані й відредатовані.

На завершення не можу не навести ще один приклад, адже аналогічні конструкції трапляються надто часто: “сугички між активістами і між правоохоронцями” — неначе і ті, й інші б’ються між собою.

Категорично не сприймає моя душа і мату з уст головних — шляхетних — героїв телесеріалів “Нюхач” і “Розтин покаже”, мода на написання дієслів із часткою “не” разом (“непрокашляй”), посиленої пропаганди покеру нібито як виду спорту, та ще й інтелектуального, хоча заснований він на обмані під назвою “блеф”. А також слівця “*народовладдя*”, хоча саме воно нині найчастіше звучить через нав’язуваний нам абсурдний “закон про референдум”. Раз-у-раз просяться аналогічні слова-мутанти: “громадянновладдя”, “натовповладдя”. Насправді усі вони не потрібні. Адже є звичне слово, не одним тисячоліттям апробоване й закріплене: “*демократія*”, бо “демос” грецькою і є “народ”, а “кратос” — “влада”.

Коли в різних статтях ми “шляхом співставлень” приходимо до “заключень” і “встановлюємо” щось, це означає, що впродовж трьох із половиною століть мовні штампи російської (які і її не прикрашають) так в’їлися в нашу свідомість і навіть у під-

свідомість, що ми цього й не помічаємо.

Дуже поширеним стало нерозуміння того, що українські прізвища на -ко, належні чоловікам, у родовому відмінку мають форму на -ка: Шевченка, Порошенка, Луценка.

Прикро й те, що забувають про кличну форму іменника (унікальну в українській мові). Натомість доволі часто можна почути вислови на зразок: “Хлопче вмів читати”, “Те, що пане Дмитре розказував”. Не менш дивним є вживання форм “дякую вас”, “дякуємо їх” (ми все ж дякуємо — кому?).

Інерція думання російською постійно збиває нас із питомої української лексики — і в результаті спотворюється сама думка. Сталося дике утворення “пійма ріки” від російського “пойма” (то, мабуть, “заплава”). Коли ж замість українського “успіх” вживають слово “вдача” (яке має значення “характер”) як кальку з російського слова “удача”, виходить: “Військова вдача полишає Хмельницького” — тобто ніби у його характері мужнього воєначальника виникають якісь вади чи втрати.

Просто не розуміють, Що кажуть, ті люди, з чиїх уст лунає: “монстрів на кшталт Франкенштейна” (хоча б прочитали роман Мері Шеллі, де це ім’я мав учений, який створив монстра), “вирізати апендицит” (а то є хвороба: запалення апендикса — і вирізають саме його), “народний фольклор” (фольклор у перекладі означає “народна творчість”), “вулицю

вщент заповнили” (останнє — геть ні до чого, вщент можна лише зруйнувати чи розтрити, заповнити ж можна лише вщерт!).

А всілякі “підлив масла у вогонь”, “попасти в ефір” (масло не летіється, на відміну від олії, а попасти можна козу чи коня), “до цих пір” (досі, донині), “знаходяться на території” (якщо їх шукають), “я коливаюсь у виборі” (вагаюся! бо ти ж не вода і не температура). Кінця-краю немає цим знущанням із мови.

Слово може сприяти гармонізації світу або, навпаки, ураженню, аж до цілковитої руйнації. І тут може діяти не лише кожне слово, а й кожна його частина, навіть вимовляння якогось звуку. Наприклад, “Майдан буф революційним” (тобто був) — десь наближає розуміння такими мовцями Майдану — найважливішої політичної події — як чогось подібного до “опери-буф”, тобто вистави зі значними елементами клоунади. Такий несподіваний ефект може виникнути поза свідомістю мовця, через звичайну мовну неохайність, але він неприпустимий. Особливо нині, коли з’явилися спроби в будь-який спосіб принижувати, компрометувати майданівців та оборонців України, навіть вивертати все навиворіт, називати їх злочинцями. Таким наклепникам варто нагадати слова великого Тараса Шевченка з пророчої поезії “Холодний Яр”: “Брешеш, людоморе! За святую правду-волю розбойник не стане...”

А. ВЕРЕЩАГІНА,
заслужений діяч мистецтв України,
хормейстер
Б. ВЕРЕЩАГІН,
заслужений діяч мистецтв України,
музикознавець
І. ЗЕЛЕНЕЦЬКА,
професор факультету мистецтв ім. А. Авдієвського Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, хормейстер

Українцями були літописець Нестор, Петро Могила, а першодрукар Іван Федоров надрукував низку знакових видань, у тому числі перший слов'янський Буквар. А ще М. Пирогов, І. Сікорський, І. Пулюй, Ю. Кондратюк, В. Вернадський...

Уявімо, наскільки збідніла б національна і світова культура без Д. Бортнянського, М. Березовського, М. Гоголя, Т. Шевченка, Лесі Українки, Соломії Крушельницької, М. Лисенка, І. Стравинського, О. Архипенка, К. Малевича, Г. Нарбута, без шедевра світового хорошого мистецтва “Щедрика” М. Леонтовича, ушлякених колективів — хорів Кошиця та ім. Г. Верьовки, ансамблю танцю ім. П. Вірського, без величних пам'яток архітектури України.

Усе це не було б можливим, якби упродовж віків Україна не була однією з найрозвинутіших країн світу, не мала глибоких і міцних традицій виховання і освіти.

Ще за часів Великокняжої України-Руси Володимир Великий, судячи з матеріалів літопису, мав на меті не просто привести державу в коло Візантійського світу, а запровадити прогресивну освіту, культурне виховання, ввести дітей до науки, налагодити зв'язок книги і школи. Саме він заснував державний навчальний заклад — Київську двірцеву школу “книжного вчення” для дітей вищих верств суспільства, яка утримувалась за рахунок казни.

Значної уваги надавав грамотності, освіченості своїх співвітчизників князь Ярослав Мудрий. При Святій Софії працювали переписувачі та перекладачі книжок, а зібрана ним бібліотека була чи не найбільшою в Європі. Створив він і одну з перших світських шкіл, започаткував укладання першої збірки законів під назвою “Руська правда”.

Згадаймо і працю Володимира Мономаха “Повчання дітям”, що стала значним досягненням педагогічної думки у XII ст., свідченням високого рівня розвитку культури.

У 1632 році у Києві постала Києво-Могилянська академія, яка була одним з перших вищих навчальних закладів Європи. Зусиллями її фундатора митрополита Петра Могили вона набула світової слави і досі є одним з провідних навчальних закладів України.

З кінця XVI ст. осередками розвитку освіти і педагогіки стали братські школи, в основу діяльності яких лягли ідеї просвітництва. Значної уваги в них надавали вивченню мистецтв, зокрема музики з глибоким опануванням хорового співу.

Звернемось і до такого своєрідного мистецько-громадського явища, як музичні цехи, котрі існували в Україні в епоху Середньовіччя. Вони були настільки популярними, що їх традиції збереглися аж до XIX ст.

Український композитор М. Дилецький є автором “Граматики музикальної” — однієї з найбільш цінних пам'яток музично-естетичної думки XV ст., яка стала фундаментом професійної школи.

Ідеї, притаманні українській педагогіці, знайшли свій розвиток у добу Гетьманщини в освітніх програмах Б. Хмельницького, І. Мазепи, К. Розумовського, П. Орлика, релігійно-філософських доктринах видатного мислителя, поета та педагога Г. Сковороди.

Тогочасна Україна, зорієнтована на найвищі людські цінності, вирізнялась серед інших народів своєю національною гідністю, рівнем духовності, моралі, культури та освіти. Однак політика Петра I, спрямована на руйнацію нашої історії, нації, держави, нещадно нищила й освіту.

Без коріння саду не цвісти... (Сторінки історії української освіти)

З огляду на формат газетної статті неможливо перелічити досягнення наших співвітчизників, як і назвати всіх достойників, чий імена вписано золотими літерами в історію розвитку людства. Вони настільки численні й вагомі, що вимагають окремого багатотомного видання.

Сумнозвісними указами зі шкіл було вилучено букварі, зруйновано Запорізьку Січ, звичайно ж, закрито школи при козацьких канцеляріях. До прикладу, із 800 шкіл Лівобережжя лишилось близько 10, а 1811 року припиняла існування навіть Києво-Могилянська Академія.

Відомо, що непокаране зло обов'язково прокинеться. Прикро, але і в наш час доводиться бути свідками аналогічних посягань... На сором нинішньої влади, у стінах нашого парламенту дискутуються питання мови, квоти на навчання у школах державною чи мовою агресора. Чому це відбувається? На нашу думку відповідь цілком очевидна: коли діти будуть мислити і розмовляти українською (тобто державною), то й любов у них буде до своєї мови, до своєї держави — України. А саме цього й не бажають допустити ненависники нашої мови, нашої держави і незалежності, за якими б гаслами вони не ховались. Адже це — тест на державність для новітніх мож-

Христина Алчевська

новладців. Тому прикро, коли наші діти, молодь ще й досі для спілкування позичають слова з іншої абетки, послуговуючись мовою сусіда...

Великий педагог К. Ушинський попереджав: “Коли зникає мова, зникає і нація”. Додамо справедливе твердження М. Грушевського: “Серед усіх потреб нашого національного життя потреба рідної школи найголовніша, бо народ, який не має своєї школи, може бути лише пасербом чужих народів, а ніколи не виб'ється на самостійну дорогу існування”.

Якраз у цій галузі маємо такі надбання, які склали б честь будь-якому народові. Згадаємо того ж К. Ушинського, Г. Ващенко, В. Сухомлинського, Софію Русову, чий педагогічний талант також став вагомим внеском саме у розвиток національної освіти.

Невиправдано рідко зустрічається в історії педагогіки ім'я Христини Алчевської — видатного педагога-просвітителя, діяльність якої стала яскравою сторінкою в галузі освіти. Достатньо сказати, що її педагогічні праці — широко відомі в світі — не раз відзначались високими нагородами, а двотомне видання “Що читати народу” отримало почесну грамоту на Міжнародному конгресі в Берліні (1878). Інші праці достойно представлялись в Антверпені, Брюсселі, Чикаго... Вона була настільки відомою у світі, що у Парижі її обрали віце-президентом Всесвітньої ліги освіти. Алчевська як меценат, істинна патріотка України коштом родини побудувала кілька шкіл. Серед них — школа для дорослих

з українською мовою навчання, для якої розробила й вперше застосувала спеціальну методику викладання (до речі, в одній із шкіл працював Б. Грінченко).

Педагогічна наука багато втратила за той час, коли ім'я славної дочки свого народу замовчувалось.

Окрім того, Христина Данилівна була матір'ю великої родини і виявила неабиякий хист до родинного виховання.

Не менш яскравою є постать батька родини, Олексія Алчевського — видатного фінансиста, громадського діяча, мецената. Саме у їхній харківській садибі стараннями батька постав перший у світі пам'ятник Тарасові Шевченку (1881 р.). На честь О. Алчевського названо місто Алчевськ.

Талановитими були й усі шестеро дітей Алчевських, які отримали прекрасне родинне виховання, належну освіту і досягли значних успіхів у своїй діяльності. Ганна та Микола обрали материнську дорогу, учительovali в її школі. Микола став автором першого українського Букваря для дорослих. Дмитро — кандидат природничих наук, Христя — письменниця, поетеса, драматург. Григорій — композитор, музичний діяч, Іван — видатний оперний співак, якого називали золотим тенором, українським Карузо. Саме вони й створили у Москві музично-драматичне товариство “Кобзар”.

Естетичне, зокрема музичне виховання здавна спиралося на народно-пісенні зразки, традиції народного музикування, національну і світову класику. Характерною рисою української музичної педагогіки є те, що композитори були чи не єдиними авторами шкільних підручників з музики, науково-методичної літератури, збірок власних та народних пісень для дітей.

Педагогами були М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович, Я. Степовий, В. Верховинець, Д. Січинський, А. Вахнянин, П. Козицький, Ф. Колесса, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, М. Вериківський, С. Людкевич, Г. Верьовка та інші відомі митці.

XX століття — час узагальнення досвіду минулих поколінь, подальшого його розвитку.

У спадок учителям музики, керівникам учнівської самодіяльності лишилися опери “Зима і весна”, “Пан Коцький”, “Коза-дереза” М. Лисенка, “Лисичка, котик і півник”, “Івасик-телесик” К. Стеценка, побудовані на матеріалах українських казок і народних пісень, “На русалчин Великдень” М. Леонтовича на текст Б. Грінченка, збірки Я. Степового “Малим хлоп'ятам”, “Проліски”, “Кобзар” на тексти Т. Шевченка.

Не можна перебільшити значення, яке надавали композитори народній пісні у вихованні дітей, записуючи і впорядковуючи збірки. Назвемо окремі з них: М. Лисенко “Збірник українських пісень” (вип. I—VII), “Колядки та шедрівки”, “Молодощі”, “Збірка народних пісень для учнів молодшого і підстаршого віку”; К. Стеценко “Шкільний співаник”; І. Воробкевич “Співаник для шкіл народних”; Ф. Колесса “Шкільний співаник”. З'являються також підручники для навчання учнів різного віку М. Вербицького, А. Вахнянина, Д. Січинського, О. Нижанківського, В. Верховинця.

Теоретичні, методологічні, професійні основи системи навчання розробляв видатний український композитор, громадський діяч, педагог К. Стеценко, автор програми з музики і співів для шкіл. На його думку, основним виховання є пробудження художнього інтересу, “бажання краси як вічної правди”.

Послідовником і однодумцем К. Стеценка був славетний М. Леонтович. У ки-

ївський період життя читав лекції в різних установах, часто бував на уроках співу і репетиціях хору в Першій українській гімназії, де працював учителем П. Козицький. На основі власного досвіду, педагогічних та методологічних засадах К. Ушинського, М. Лисенка, Б. Яворського, К. Стеценка М. Леонтович створив підручник “Практичний курс навчання співу у середніх школах України”. Композитор-педагог великого значення надавав народній пісні, фольклору. Твори, рекомендовані підручником, він добирив із збірок М. Лисенка, К. Стеценка, К. Квітки, Лесі Українки, залучаючи й власні обробки.

Про досвід попередніх поколінь сьогодні можна довідатися з видань минулих років, архівних матеріалів, документів тощо.

Звернімося і до пізніших прикладів історії педагогічного досвіду України. На зламі століть, коли повіяли нові політичні вітри, поставала українська державність, необхідно було особливий ваги надати вихованню її юних громадян, які б стали носіями нової української ментальності.

Для цього необхідно було прищеплювати дітям любов до нації, глибоку шану до рідної мови, народного мистецтва, повагу до традицій і звичаєвості українців.

Прикметною особливістю того часу стала глибока спільна зацікавленість освітян, митців, творчих спілок і товариств, радіо і телебачення, патріотичних видань тощо.

Скажімо, видавництво “Музична Україна” повністю забезпечувало загальноосвітні школи, позашкільні і дошкільні дитячі заклади відповідною літературою. Саме в той період було перевидано і навіть вперше видано чимало унікальних видань музично-педагогічної спадщини.

Спільно з творчими спілками Національним центром естетичного виховання Міносвіти України були започатковані і успішно проводились щорічні Всеукраїнські Свята рідної мови, дитячі фольклорні свята “Батьківські пороги” та свята родинних фольклорних гуртів, фестивалі “Таланти твої, Україно”, “Всі ми діти твої, Україно”, конкурси юних художників, поетів, композиторів.

Телебачення запровадило телеурок музики, фестиваль “Хай пісня скликає друзів”, радіоконкурс дитячих хорів, цикл лекцій для батьків про естетичне виховання дітей.

Знаковою подією став і конкурс юних поетів “Я гордий тим, що українець зроду”, який проводила газета “Слово Просвіти”.

Набутий досвід став основою для створення Національним центром і Асоціацією діячів музичної освіти та виховання Всеукраїнської Національної музичної спілки Концепції естетичного виховання молоді в умовах відродження національної культури, а також методичні рекомендації щодо її впровадження.

Основні положення і принципи, закладені Концепцією, не втратили актуальності й сьогодні.

Сумно, що знання, професійна відданість кращих вчителів, їхній досвід, об'єднання творчих зусиль освітян, митців не стали сьогодні предметом наслідування, пішли в небуття...

Тож прикро, що й сама Концепція, і художньо-просвітницька діяльність, і досвід роботи стали непотрібними країні. А за кордоном, зокрема в Польщі, Угорщині, Болгарії були зразком для вивчення та застосування в умовах своїх країн.

Очевидно, що нинішній педагогічний спільноті належало б вивчити, осягнути багату історію естетичного розвитку дітей, усвідомити, що саме минуле і є тим корінням, на якому розвивається, міцніше і дасть бажані плоди могутнє дерево нашої національної культури.

До 1140-річчя Велесової Книги

За останні десятиліття світ побачив чимало перекладів цієї таємничої літературної, історичної та духовної пам'ятки українського народу. *“Але праця С. Піддубного значно точніша і переконливіша”*, – писав доктор філологічних наук Валентин Таранець. І додав: *“також ніхто з інших науковців так ґрунтовно не прокоментував Книгу, як це зробив він. І саме через це свою наукову працю “Велесова Книга (історико-лінгвістичне дослідження)” я писав за перекладом Сергія Васильовича”*. А ось відгук кандидата наук, поетеси Антоніни Царук: *“Прочитання “Велесової Книги” Сергієм Піддубним – це захоплююча історико-етимологічна мандрівка до витоків слова, віри, духа, це якісь кванти самоусвідомлення, що ламають нав'язані упродовж віків стереотипи”*.

Сергій Піддубний відповідально підійшов до перекладу і тлумачення Книги. Він не тільки уточнив низку важкозрозумілих місць і встановив ім'я автора Велескниги, а й відчитав те, чого не помітили інші перекладачі. Натомість поза їхньою увагою залишилися дуже важливі речі: наша прародителька Лада і тотем Овена, племена *“окрів і венців”* (тобто *“укрів і венедів”*), терміни *“мова”* і *“мовинство”*, календар наших праотців, який також слугував їм за релігійну систему, і багато чого іншого.

Як наслідок, зауважує дослідник, справжній шедевр нашої минувшини виявився дещо спотвореним. Тому не дивно, що в певних колах твір досі називають підробкою.

“Тисячу і триста літ зберігали святощі наші”, – пише автор Велесової Книги. Безумовно, серед них державність і незалежність. С. Піддубний досліджує державу Руськолань, відшукує її столицю Голунь, що згадується в Книзі. А в коментарі “Ідеологія державності і перемог” виділяє вісім заповідей від наших пращурів, які допомагали берегти їхні святощі: 1. Пам'ятати старі часи. 2. Триматися рідної мови. 3. Берегти рідну землю. 4. Славити рідних богів. 5. Довіряти своїм князям. 6. Тримати напоготові зброю. 7. Бути готовим пожертвувати життям заради своєї країни. 8. Мати надійних друзів.

С. Піддубний не втомлюється досліджувати і пропагувати Велесову Книгу. З-під його пера вишло вже кілька книг на цю тему, зокрема, “Велесова Книга для юнацтва”.

До уваги читачів “Слова Просвіти” пропонуються деякі нотатки з його книги “Велесова Книга. Веди України-Русі”, а також переклад дощечки 1.

Василь БОНДАР

Про що вона

Це книга, що увібрала в себе велику і тривалу історію українського народу. В яскравій та образній формі вона розповідає про загадковий світ наших Праотців, навчає, як захищати свою землю, як відстоювати свою віру, на яких засадах розбудовувати незалежну державу.

У Книзі оповідається про руські (слав'янські) роди, про розселення їх на величезних просторах Європи та Азії, про походи до Індії, Сирії та Єгипту, про завоювання і втрати. Багато місця відводиться війнам з греками, готами, хазарами, римлянами тощо.

Книга докладно виписує релігійну систему наших Пращурів і називає Богів, про яких ми мали примітивні знання, а ще більше домислів та фантазій. На відміну, наприклад, від “Слова про похід Ігорів”, яке писав придворний літописець, цей твір належить народному співцеві. Він присвячує його Богові Велесу, який є *“пристанцем сили”* нашої.

Як і коли з'явилася

У 1919 р. в зруйнованому війною маєтку поміщика Донець-Захаржевського (с. Великий Бурлук на Харківщині) полковник Алі (Федір Артурович) Ізенбек знайшов дощечки із незрозумілими написами. За покликанням археолог і художник, Ізенбек здогадався, яку цінність мають розкидані серед руїн дощечки. Він зібрав їх у мішок і, втікаючи з рештками Білої армії, виїхав за кордон. Згодом він опинився в Бельгії.

Там з Ізенбеком познайомився зросійшений українець, доктор хімії, любитель старовини Юрій Миролюбов. Він зацікавився таємничими дощечками з незаниманим письмом, почав вивчати та переписувати їх. У 1941 р. Алі Ізенбек відійшов в інший світ, зробивши перед цим спадкоємцем свого малярського ательє і дощечок Ю. Миролюбова. Проте ательє було пограбоване, і дощечки зникли. Не виключено, що пограбування здійснили німецькі шпигуни, які за завданням Абверу шукали древні книги, щоб отримати доступ до таємниць минувшини. Ю. Миролюбов подав скаргу, але безуспішно. На щастя, більшість дощечок він встиг переписати.

Тексти, де літери були нанесені одна біля одної без пропусків між словами і без переносів, було нелегко розшифрувати... Таке письмо, такі книги, як свідчив Плутарх у розповіді про Нуму, не призначалися для широкого загалу, їх часто забирали на той світ із собою самі автори: *“не бажаючи зберігати те, що ні про що говорять іншим букви повного глибокого змісту вчення”*.

Коли була написана

Час творення книги допомагає визначити ім'я князя Боревлена, про якого автор пише, як про свого сучасника: *“А сьогодні маємо іншого князя – Боревлена, правнука по діду своєму”* (д. 18Б). Дещо вище згадується і сам прадід – Боревлен, який подолав *“еланів на березі морському”*. Найвірогідніше, про нього, але вже під іменем Бравлин, йдеться у “Житті Стефана Суразького” в зв'язку з його походом на Суразь у кінці VIII ст. Отже, якщо прадід Боревлен жив у VIII ст., то правнук Боревлян, щонайменше, всередині наступного століття.

Останніми згадуються князі Аскольд і Дір, роки життя і правління яких достеменно невідомі. Офіційна наука припускає, що вони були вбиті князем Олегом приблизно 882 р. Однак у Велескнизі вказується, що *“Аскольд забив Діросу і є він один на місце те”* (д. 29). Суттєва поправка – Діра вбив не Олег, а Аскольд. Коли не стало самого Аскольда, невідомо. У Велескнизі нічого не згадується про його смерть. Проте, якщо вірити науці, що Аскольд загинув у 882-му, то остання крапка в творі була поставлена за життя Аскольда, не пізніше 881 р.

Де написана

Існує кілька версій того, хто є автором Велесової Книги. Одні кажуть, що це робота київського волхва, інші – новгородського. Проте новгородську версію не можна розглядати серйозно, оскільки більшість подій, головні племена, згадані в Книзі, стосуються саме київської землі. Описана в Книзі віра – це віра хліборобів та скотарів, а не лісовиків і мисливців. Та й автор явно належить до хліборобського племені: *“Молитвою зміцнивши тіло, поївши, ідемо до полів наших працювати, як Боги веліли кожному чоловікові, що повинен трудитися на хліб свій”* (д. 3А). Назви місяців та їх покровителів – Білояр, Ладо, Купало, Сіниця, Житниця, Віниця, Зраніця, Овсениця, Просиця, Студець, Лідіця і Лютиця, Вишень, Леле, Літиця, Радогощ, Календо і Кришень та багато чого іншого – виразно українські...

Якою мовою написана

Книга написана одним із українських діалектів, яких і нині є немало. Наприклад, слова *гондзя, крижувати, гордин, генбель, гундіти, пудо*, що їх не знайти в сучасних словниках, донині зустрічаються в мові мешканців Приятрання, у центрі Трипілля-Руськолані.

Вражає багатство мови й термінології, що є показником різноманітної розумової, духовної та виробничої діяльності наших Предків, їх контактів із сусідніми етносами тощо. Істину казав один із перших дослідників Книги Борис Яценко: *“Явлення Велескниги з небуття – живе свідчення невмирущості, незнищенності українського народу”*.

Автор Книги — волхв і учитель

Є думка, що Велесова Книга написана не одним автором. Справді, коли читаєш розповідь про одну й ту саму подію в різних інтерпретаціях, складається саме таке враження. І все ж за чіткою ідеологічною й духовною спрямованістю, однаковим стилем, що простежується упродовж усієї Книги, можна стверджувати, що швидше за все її автором була одна людина. Візьмемо для прикладу дощечку 38А, де описано дві версії одного землетрусу. Чи могли б про одне й те саме писати два автори на одній дощечці? Навряд. Якби була необхідність інакше сказати про одну й ту саму подію, вони писали б на різних дощечках. У даному разі автор просто подає відомі йому перекази.

Автор переказує події глибокої старовини. Щоб не *“Залишитися невігласами до кінця, збідки ми”*, ставить собі за мету відновити втрачені Веди. Його сучасники жерці, забувши заповіді своїх праотців, вже паплюжать рідне: *“То бо жерці Веди габзувати стали... А їх украли у нас”* (д. 6Д).

З великою вірогідністю можна стверджувати, що автором Велесової Книги є вчитель і волхв на ім'я Ілар, про якого говориться на д. 8/3. Лише вчитель – волхв-пророк, міг взяти на себе відповідальність повчати *“дітей наших невчених”* і віщувати: *“А те повідаю вам, що повоюєте греків, бо знаю те ясно: так, як отці наші говорили мені”*. Інші перекладачі, наприклад, Б. Яценко та Г. Лозко побачили в Іларі ілірійця. Нібито це чужинець ілірієць дбав, щоб руських дітей *“повернути на наше письмо і навчити нашим Богам віддавати шану”*.

А на дощечці 29 він виступає в ролі посередника між людьми і Богами: *“Годиться битися за життя наше мечами – се мовить вам Хоругин, син отця Хориго, а се є прохач ваш перед Богам, які дають вам силу і владу на землю вашу”*.

Значення Велесової Книги

Велесова Книга – це пряме свідчення того, що руський (український) народ – державницький народ, що мав власну світоглядну й релігійну філософію, свою писемність, абетку і літературу задовго до запровадження на Русі християнства. А літочислення вів від Карпатського Ісхо-

ду (середина I тис. до н. е.), а не від народження Христа.

Мова Книги, описані в ній віра, традиції та звичаї, географічні об'єкти – все говорить про її суто українське походження, і що саме Україна є прямою спадкоємницею давньої Русі. Ба більше, якщо раніше наука заявляла, що українці вперше згадуються у писемних джерелах лише XII ст., то за допомогою Велесової Книги ми бачимо себе вже в IX ст. під іменем “окри”, як ДІДИ РУСІВ (д. 7Е). Спростовується також твердження, що Кий нібито жив у VI чи VII ст. н. е. Насправді його життя, життя його батька Орія і братів Шека та Хори-ва припадає на VII ст. до н. е., і збігається з роками життя Геродотового Кіаксара (Кия царя), який правив 40 років, *“рахуючи разом із владарюванням скитів”*...

Через Книгу, як першоджерело, дізнаємося, якими насправді були наші Праотці. Не з чужих уст, як це було донині. Твір рясніє прикладами неймовірного героїства, мужності, самовідданості та самопожертви в ім'я роду і незалежності країни: *“Великі сніги, холоди, голод мучили наших людей, але стояли твердо. Лишаючись безо всього, вони немало натерпілися, бо незалежність хотіли мати і творили її”* (д. 6А), *“Ліпше маємо зникнути, але ніколи не бути в рабстві та жертвувати Богам чужим”* (д. 6Г), *“Життя наше на полі бою прекрасне”* (д. 8)...

Підготовлено за книгою С. Піддубного **“Велесова Книга. Веди України-Русі”**

Дощечка 1

Даремно забуваємо доблесні старі часи наші та йдемо куди не відаючи, і, оглядаючись назад, запитуємо: “Хто ми?” Стидаємося Наву, Праву і Яву¹ знати та розуміти, що це Дажбо створив

нам яйце,

що є Світ-зоря, яка нам сяє. У тій безодні повісив Дажбо Землю нашу, аби вона удержана була, бо він – душі Пращурів суть, які світять нам зорями од Ірію²...

Права незримо уложена Дажбом, а по ній, як пряжа, тече Ява. Ява творить життя наше, а коли одійде – смерть тут як тут. Ява тече і твориться в Праві, а після неї Нава приходить – до того є Нава і по тому Нава, а в Праві є Ява.

Повчимося старому, зануримо душі в нього, бо то є наше, що прийшло з Колом³ і творить Божу силу. Відчуймо в собі цей дар Богів і не сміймо його напрансити. Душі Пращурів наших з Ірію дивляться на нас і з жалю плачуть та дорікають нам, що не бережемо ми Праву, Яву і Наву, не бережемо та ще й глузуємо. Істинно, не ми достойні бути Дажбовими внуками.

Отож, молячись Богам, матимемо чисті душі і тіла наші, та й життя з Праотцями нашими, які в Богах злилися воедино. Правда така, що ми Дажбожі внуки – тримай, русе, в умі це, оскільки ум великий Божий є єдиний з нами. А тому творімо та говорімо з Богами воедино.

Переклад С. Піддубного

¹ Нава – потойбічний, невідомий світ, Права – світ Богів, Ява – земне життя.

² Вирій, Рай – країна, де мешкають Боги.

³ Життєтворче Сваргове (або Дажбове) Коло – Сонце та річний колообіг, віра.

Надія ТРЕБІНА,
провідний бібліограф-краєз-
навець Полтавської обласної
бібліотеки для юнацтва імені
Олеся Гончара

*Рятують співом Україну
Прометей наші — кобзарі.
Вадим Крищенко, поет*

*Лісовол співав, будив, надихав
Розгублених українців...
Дмитро Чередниченко, письменник*

Народився майбутній кобзар,
композитор-самоук, будитель на-
ціональної свідомості українців
21 лютого 1931 року у Семенівці
Полтавської області у співучій та
“гітарній”, за його словами, ро-
дині.

Його дід Гнат походив із укра-
їнського козацько-старшинсько-
го, згодом дворянського, роду
Богаєвських, мав незвичайний
голос.

Батько, Іван Гнатович, за спо-
гадами Віктора, був дуже вродли-
вий: високий, стрункий, з благо-
родними, витонченими рисами
обличчя, гарно співав, мав чудову
пам’ять, працював бухгалтером.
Бабуся, Марія Кирилівна Богаєв-
ська, хотіла, щоб син Іван, маючи
прекрасний голос, став священ-
ником. Він вступив до Одеської
духовної семінарії, але чомусь на-
вчання не склалося.

Мама, Надія Сергіївна Заво-
ротня, закінчила гімназію, багато
читала, була знайома з творами
Михайла Грушевського та інших
діячів української літератури та
культури. “Кобзар” Шевченка
був у неї найшанованішою кни-
гою. Цю любов до українсько-
го поетичного генія успадкував і
Віктор. А ще Надія Сергіївна бу-
ла музично обдарованою жінкою:
чудово грала на гітарі, знала ба-
гато українських пісень і роман-
сів, співала їх під власний аком-
панемент. Навчила грати на гітарі
й молодшого сина.

А нотній грамоті, гри на ін-
ших музичних інструментах на-
вчив хлопця Анатолій Іванович
Наумовський з села Оболоні, де
пройшло дитинство Віктора. Піз-
ніше він говорив письменнику
Віктору Гаману (1937–2015): “Ох,
що за село... На головних вулицях
росли такі акації, що й мій бать-
ко обняти не міг. А як зацвітуть,
як хлопнуть пахощами!... А як зді-
ймуться пісні на різних кутках. Це
тобі одразу і хор Верьовки, і ан-
самбль Вірського...”.

Надія Сергіївна дивувалася з
тих співів, думала, що на кутках
відбуваються весілля чи інші сі-
мейні події. Але потім зрозумі-
ла, що то селяни такі співучі. Та
й сам Віктор пам’ятав, як луна-
ли вечорами розлогі мелодії пі-
сень “Ой, у лузі та ще й при бе-
резі”, “Ой, там, на горі”, “Реве та
стогне Дніпр широкий”, “Вітер
з поля повіває”, “Вечір надворі”
та ін. Ця розлогість, неповторний
народний спів, чутий в дитинстві
і юності, і привів його до банду-
ри, для якої характерний такий
неквапний музичний ритм.

Романсів “Не питай, чого в
мене заплакані очі”, “Сміються,
плачуть солов’ї”, які виконувала
мама, в селі до цього ніхто не
чув, згадував Віктор Лісовол. Цей
романс на слова Олександра Оле-
ся (1878–1944) він запропону-

«Прометей пісенного вогню» До 90-річчя кобзаря Віктора Лісовола

Семенівський край — благодатний куточок Полтавщини, багатий неповторною культурою, мистецькими талантами. Серед його уродженців — основоположник національної композиторської школи Микола Лисенко (1842–1912), кобзарі Григорій Любисток (XVIII ст.), Іван Кудін (1914–?), Семен Русенко (1895–1989), народні артисти України Віктор Іконник (1929–2000), Микола Шопша (1947–2006), Ольга Калина та чимало інших, які славили і несли українську музику та пісню далеко за межі рідної землі. Звідси родом і Віктор Лісовол.

вав заспівати Віктору Женченку,
молодшому за віком землякові,
з яким разом росли і “стрясали”
піснями Оболонь.

І “натхненний” (так його на-
зивали друзі) Віктор Женченко,
пізніше — оперний співак і поет,
першим на сцені заспівав цей ро-
манс. Потім уже його виконували
Андрій Кикоть, Дмитро Гнатюк,
Діана Петриненко та інші відомі
співачи.

Маючи таких талановитих
батьків, Віктор теж перейнявся
любов’ю до музики, до народної
пісні. Саме з тих національних
глибин і зродився його талант.
Він мріяв про музичну освіту.

Але почалася Друга світова ві-
йна, з фронтів якої не повернули-
ся батько і старший брат Євген,
— загинули один за одним 1944
року. Важке воєнне і післявоєнне
дитинство, голод 1947 року. Дуже
бідували, вживали з мамою-вдо-
вою, як могли. Як казав поет Ва-
дим Крищенко, “життєва доро-
га була в нього складна, засипана
камінням, чи правильніше, битим
склом”.

1951 року Віктор успішно за-
кінчив Оболонську середню
школу, уже 20-річним юнаком
(переростком, бо ж війна) і, не
пройшовши за конкурсом у вій-
ськове училище, вступив до Хар-
ківського інституту механізації та
електрифікації сільського госпо-
дарства. Навчаючись у вузі, спі-
вав у хорах: інститутському, при
консерваторії, виступав на сту-
дентських концертах з шести-
струнною гітарою та мандоліною
в жанрі авторської пісні.

Стипендія була мізерною, то-
му Віктор часто недодавав. Ставши
міським жителем, соромився одя-
гати фуфайку, носив не по сезону
легку одягину. Хвороба підкрала-
ся непомітно, став дуже худнути,
лікарі поставили невтішний діа-
гноз: бронхоаденіт. Довелося для
лікування брати півторарічну ака-
демичну відпустку, а ще бракувало
грошей на ліки.

Надія Сергіївна побивалася,
боячись втратити сина. За слова-
ми Лісовола, “мама впала в ноги

колгоспному начальству”, випро-
хуючи кошти на стрептоміцин
та інші препарати. Недугу Віктор
долав важко. Рятували книги, ма-
лювання, гра на музичних інстру-
ментах, спів.

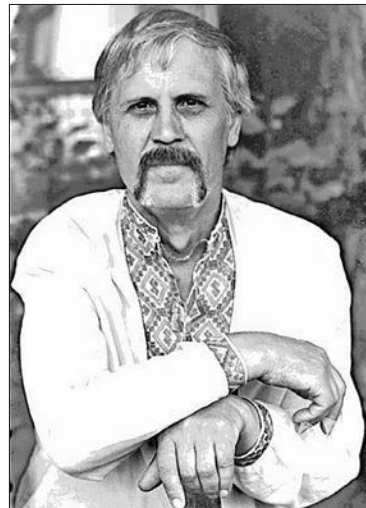
І все ж 1958 року він закінчив
інститут, отримав направлення в
один із радгоспів Донецької об-
ласті. Одружився. У селі, де осе-
лилися молодята, культурного
середовища не було, і в середині
60-х років Віктор Іванович з дру-
жиною перебралися на Київщину.

Працював інженером, але
найбільшою любов’ю були укра-
їнські пісні, думи, поезія Тараса
Шевченка, Пантелеймона Кулі-
ша, Павла Тичини, Володимира
Сосюри, Дмитра Павличка, Во-
лодимира Бровченка, Вадима
Крищенка. Став потроху підби-
рати свою музику до поезій, які
западали в серце.

Першу українську пісню “**Та
летіла гуска додому**” на вірш
Івана Драча (1936–2018) Лі-
совол створив 1966 року. Брав
участь в оглядах художньої са-
модіяльності, фестивалях, на
одному з яких (1967 рік) вико-
нав на власну мелодію жартів-
ливу пісню “**Нащо мені жени-
тися**” на вірш Шевченка. Коли
її почув поет Іван Немирович
(1928–1986), то вигукнув з по-
чуттям: “*Я би Вас на найпочес-
ніші фестивалі посилав, щоб
показати нашу душу!*”. Недар-
ма земляк, письменник і жур-
наліст Микола Шудря (1935–
2012) зазначав: “*Лісовол пише
пісні так, наче народні*”.

З допомогою поета Вадима
Крищенка 19 жовтня 1969 року
Віктор Лісовол дебютував зі сво-
їми піснями на Українському ра-
діо, де виконав пісню і на вірш
Крищенка “Пахне сад в забу-
ті...”. Це стало початком їхньої
творчої співпраці. Згодом Ва-
дим Дмитрович скаже: “*Горджу-
ся співпрацею з цією людиною, яка
своїм талантом заслужила народ-
не визнання*”.

Якось Віктор Іванович дізна-
вся, що при Українському му-

зично-хоровому товаристві від-
крилася студія кобзарського
мистецтва. Спробував вступити і
його прийняли, у 39 років! На за-
питання, чому це зробив, відпо-
вів, що гітара вже не витримувала
його баритону, до того ж почав
складати власні мелодії.

Навчання гри на бандурі йшло
нелегко. За словами Віктора Іва-
новича, “*струни не піддавали-
ся, руки не слухалися, підводи-
ла пам’ять*”. Видатний кобзар,
уродженець Полтавщини Єв-
ген Адамцевич (1904–1972) по-
яснював студійцям: “*Здавна бан-
дура для козака і шабля, і люлька, і
жінка. Будьте біля бандури, як бі-
ля дівчини*”.

Через рік навчання Лісо-
вол разом із незрячим кобзарем
Павлом Супруном (1937–2019)
успішно виступив у Київському
музеї Т. Г. Шевченка, виконавши
пісні “Побратався сокіл з сизо-
крилим орлом” та “Віє вітер, віє
буйний”.

Вечорами вчився в студії, а
вдень працював чеканщиком на
Київському комбінаті декора-
тивного мистецтва. Одного разу
до нього навідалися з КДБ і по-
просили повідомляти про якусь
недозволену поведінку, розмови
колег. Щоб уникнути співпраці з
КДБ, Лісовол виїхав у Нижньо-
вартівський район Тюменської
області, де два роки працював ху-
дожником-оформлювачем. По-
вернувся в Київ, але “органи” йо-
го не забули, навідалися знову.
Тоді Віктор Іванович прямо ска-
зав, що “стукачем” не буде.

Три роки студювання банду-
ри дали свої плоди, виконавської
практики він набував на концер-
тах, удосконалював свою гру ще
і в студії при капелі бандуристів,
згодом став її артистом, співав у
київському етнографічному хо-
рі “Гомін” під керівництвом Лео-

надати повну інформацію про
платіж.

Минулого тижня на наше про-
хання про допомогу для газети
“Слово Просвіти” відгукнулися:

1. Григоренко Віктор Якович,
Григоренко Людмила Іванівна —
200 грн.
2. Сербенська Олександра, Рибак
Оксана Зіновіївна — 500 грн.
3. Ігнатенко Леонід Миколайович
— 1000 грн.
4. Колесникова Марія Петрівна —
200 грн.

польда Ященка.

Ще писав музику до віршів
українських поетів. Поклав на
ноти фольклорний запис Мико-
ли Костомарова “Кину пером,
лину орлом”, вірш Пантелеймо-
на Куліша “До кобзи”, Павла Ти-
чини “Десь на дні мого серця”,
вірші Дмитра Павличка “Вста-
вай, народе!”, “Чом ти мною так
гордуєш?”, Дмитра Луценка “Че-
бреці”, Миколи Томенка “День
мине, і ніч розстане”, Віктора Ба-
ранова “До українців” і найчасті-
ше їх виконував.

Але найбільшу народну сла-
ву кобзареві принесла пісня “**На-
ливайте, браття, кришталеві чаші**”
на вірш Вадима Крищенка. Од-
ного разу той подарував Лісово-
лу свою збірку поезій “Ширість”,
на десятий сторінці якої був вірш
“**Пісня козацького коша**”. “*О, —
думаю, — це якраз те, що треба
для моєї душі. Став припасовува-
ти до своєї мелодії під гітару, добре
пішло. Пісня в ритмі, завзята*”, —
розповідав Віктор Іванович.

Тривалий час люди не вірили,
що це авторська пісня. Її сприй-
мали як народну, одну з перлин
українського пісенного скарбу:

*Козаку не треба
Срібла ані злата,
Тільки б Україна
Не була катями
На хресті розп’ята.*

Пісня зазвучала спочатку в
авторському виконанні, згодом
її підхопили відомі співачи та ко-
лективи: Ніна Матвієнко, Ва-
силь Жданкін, Волинський на-
родний хор, яким тоді керував
Анатолій Пашкевич, потім квар-
тет “Явір”, а далі — поніс по сві-
тах Український народний хор
імені Григорія Верьовки. Цей
твір використав у своєму відо-
мому фільмі “Вогнем і мечем”
польський кінорежисер Єжи
Гоффман, не згадавши у титрах
авторів. Нині пісня у репертуарі
сотень колективів, співаків, під її
маршові звуки крокують україн-
ські військові.

Талант Віктора Івановича
об’єднував козацьке братство,
він був членом історичного клу-
бу “Холодний Яр”, брав участь у
вечорах пошанування героїв ви-
звольної боротьби, у його репер-
туарі було близько сотні пісень та
дум.

2008 року Віктор Лісовол
отримав звання “Заслужений
працівник культури України”.

Український громадський
діяч Роман Коваль видав 2007
року збірку “50 пісень Віктора
Лісовола”, а письменниця Оль-
га Страшенко (1950–2015) 2008
року — художньо-публіцистич-
ний нарис “Кобзар Віктор Лі-
совол — співець козацької долі”.
Йому присвятила вірш глобин-
ська поетеса Світлана Солоня, а
Вадим Крищенко у поезії-при-
святі кобзарю “Вечір під банду-
ру” написав:

*Дзвенить в струні історія моя,
В живій бандурі міниться душа.*

В останні роки життя Вік-
тор Іванович тяжко хворів. По-
мер 5 квітня 2013 року на 83-му
році життя. 15 червня 2017 ро-
ку на будинку, де він жив у Виш-
городі (Київська обл.), відкрили
меморіальну дошку, увічнивши
пам’ять “Прометей пісенного
вогню” (за словами поета Бориса
Списаренка).

Звернення до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі!

Тижневик “Слово Просвіти” —
один із небагатьох нині існуючих
островів незалежного українсько-
го слова в інформаційному морі —
за певного “сприяння” нашої вла-
ди опинився на межі припинення
свого існування. І тільки ми самі —
ті, хто любить, шанує і цінує укра-

їнське правдиве і об’єктивне сло-
во, можемо допомогти тижневику.
Будь-яка фінансова підтримка ви-
дання — це вагомий внесок в укра-
їнську справу. Тож подаємо Вам
наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк”, р/р UA 30
300346 0000026002016994001;
отримує: ГО “Всеукраїнське
товариство “Просвіта” ім. Та-
раса Шевченка; код ЄДРПОУ/
ІНН: 00031756.

Призначення платежу запов-
нюється платником так, щоб

«На полі крові» Лесі Українки: сценічне втілення в Рівному

Оксана ПРИХОДЬКО,
членкиня обласної організації
ВУТ “Просвіта”, м. Рівне

До 150-ї річниці від дня народження Лесі Українки в Рівненському академічному українському музично-драматичному театрі (директор і художній керівник Володимир Петрів) відбулася прем’єра сценічного втілення драматичної поеми мисткині “На полі крові” (режисер Іван Данілін).

Вистава з жанровим визначенням апокриф вразила глибинним переосмисленням авторського тексту Лесі Українки, закоріненого в біблійну історію зради Юдою Ісуса Христа. Справді, і Леся Українка, і режисер-постановник Іван Данілін подають власну (неканонічну) версію життєпису Юди: він не “завівся” після зради Христа, а обробляє вбогу, придбану за 30 срібляників, нивку — “поле крові” (у Лесі Українки), працює за теслярським верстатом (у виставі), коли перед ним з’являється Прочанин. Чоловік повертається з Єрусалиму і просить напиться води. Сюжетною основою драматичної поеми є розмова Юди з Дідком-Прочанином, під час якої зрадник щє раз прожигує й осмислює свій злочин.

Режисер досить вільно поводиться з текстом Лесі Українки. Ділянка землі (“поле крові”), на якій він працює після зради Христа, перетворюється у виставі на теслярський верстат. Замість двох персонажів драматичної поеми, сюжет якої вибудовується через діалог Чоловіка / Юди і Прочанина, вистава має п’ять дійових осіб.

Кожен образ є символічним і акумулює проблему зради та докорів сумління Юди (артист драми Володимир Федінчук). Символічним стає і число три. Монологи та репліки Прочанина зrealізують на сцені три актори (заслужений артист України Віктор Янчук, заслужений артист України Петро Лісничук, артист драми Олег Ягелюк). Прочанин приходить до Юди по чергово в трьох іпостасях, за режисерським задумом, апостолів Андрія Первозваного, Петра та Фоми Невіруючого. Іван Данілін сміливо експериментує з наративними стратегіями тексту Лесі Українки, створюючи свою, абсолютно оригінальну подачу монологів та діалогів протагоніста й антагоніста. Фрагмент одного й того самого тексту (репліки Прочанина в Лесі Українки) з різним ідейно-інтонаційними акцентами звучить на сцені тричі.

Безмовного образу Матері Юди (заслужена артистка України Ніна Ніколаєва (Годунок)) немає в тексті поеми. Він підсилює внутрішню трагедію, страшний злочин та кару Юди. Мати є ще одним, опозиційним, “я” Юди і втілює проблему роздвоєння людини та одвічної боротьби в ній двох начал — добра і зла. Тричі Мати з’являється на сцені: мізансцена з дитинства щасливо-

го й безтурботного Юди, мізансцена з наповненням глека молоком та фінальна мізансцена з хрестом, який Мати власноруч “збиває” з дошок та кладе Юді важку ношу спокути на плечі. За режисерським задумом, хрест, який тепер несе Юда, а не смерть із зашморгом на горлі, — значно страшніша кара за зраду.

Сценографія вистави (Іван Данілін) вражає креативними знахідками. Чого тільки варта декорація-трансформер (!) — теслярський верстат Юди, яка впродовж дійства трансформується то в дитячу гірку — символ дитинства Юди, то в пагорб — місце проповіді Христа, то в поміст для страсти на горло тощо.

Глибинною є символіка вистави, що простежується через сценографію, костюми, музичний супровід. Юда постає перед глядачем теслею, а не землеробом, як у Лесі Українки. Адже теслею був Йосип — той, хто став підтримкою і захистом для вагітної Ісусом Марії. Така сюжетна трансформація оприявнює проблему діалектики добра і зла в людині. Символічними є хрест, який обігрується впродовж усієї вистави, зашморг на шії Юди, його закривавлені руки, цвяхи, каміння в руках апостолів.

Символічним обрамленням вистави є “оживлення” мотиву картини Леонардо да Вінчі “Таємна вечеря”, що відтворює біблійний сюжет напередодні зради Юдою Ісуса. Одинадцять постатей — апостолів Христа — на початку дійства та наприкінці оголюють внутрішню трагедію та кару за зраду. Проекція на задню стіну сцени інсталяції картини Леонардо да Вінчі “Таємна вечеря” є фінальним пуантом вистави й апогеєм внутрішніх борінь, а відтак — прокляття соціумом і вічної маргінальності Юди.

Висока мистецька вартість та філософська проблематика інтелектуальних драм геніальної Лесі Українки є невичерпним матеріалом для сценічних утілень та перевтілень і безмежним полем для читацьких та глядацьких інтерпретацій.

Лавреатка премії в галузі критики — Надія Гаврилюк

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ,
заступник голови журі премії

Журі з літературної премії в галузі критики ім. О. І. Білецького визначило ім’я людини, чий літературно-критичний публікації мали особливий резонанс. Це відома поетеса, критикеса, літературознавчиня Надія Гаврилюк. Приємна формальність із визначенням та оприлюдненням імені лавреатки затрималася через ситуацію з ковідом.

Маюприємність нарешті повідомити цю новину. На черговому засіданні вченої ради Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ

«Росте дерево»: народні скарби Наддніпрянщини

Наталія ГУМНИЦЬКА,
Львів

Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...
Ось де, люде, наша слава,
Слава України!
Тарас Шевченко
“До Основ’яненка”

У березневі Шевченківські дні в Національному музеї імені Андрія Шептицького у Львові відкрилася виставка “Росте дерево. Народне та декоративне мистецтво Наддніпрянщини XVII — середини XX століття”. Цей грандіозний виставковий проєкт базується на міфологічній ідеї “Світового дерева”, “Дерева життя”, яка простежується серед багатьох народів світу й уособлює єдність світобудови: його коріння — потойбіччя, стовбур — земне життя людей, а кро́на — світ богів. Дерево життя творить не лише символічну вісь тривимірного світу, а й характеризує часовий відлік: нижній ярус відповідає минулому, середній — теперішньому, а верхній — майбутньому часу, а звідси маємо генеалогічний поділ на покоління предків, сучасних людей і нащадків.

Символ дерева міцно закоренився у народному мистецтві по обидва береги Дніпра. Вербальний образ “Світового дерева” постає в українських народних піснях і колядках, а назву цього грандіозного виставкового проєкту автори запозичили з давньоукраїнської щедрівки “Росте дерево тонке й високе...”. Вибір назви декларує тяглість і глибину наших традицій. На Наддніпрянщині “Дерево життя” “проростає” на вишитих весільних рушниках, прочитується у стилізації

орнаментики вишитих жіночих сорочок, на барвистих килимах, мальованих скринях, в елементах декорування керамічних мисок і кахлів, у розписах традиційного житла та на так званих “мальовках” на папері.

На виставковій експозиції “Росте дерево” представлено найкращі зразки “мальовок” уже сформованої школи мистецтва петриківців (назва від селища Петриківка на Дніпропетровщині) 1950-1960-х років. Петриківський розпис українського народного малярства став першим серед українських мистецьких скарбів, включених у Список нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО у

Україні, а також численні зразки з приватних колекцій та ексклюзивні вінтажні світлини. Перехоплює дух від цього різноманіття прекрасних естетичних творінь народних майстрів минулого. Мимоволі охоплює гордість і радість у цих виставкових залах, наснажених архаїкою дивовижних пластів української культурної спадщини.

Уперше народне декоративно-прикладне мистецтво Наддніпрянщини було показане галичанам понад століття тому, на Виставі українських артистів (1905) у Львові та на Виставі домашнього промислу (1912) у Коломиї. Тоді зразки плахт, килимів, вишивок наддніпрянців “сусидили” із мистецькими здобутками гуцульських, покутських і подільських майстрів. Таким чином унікальні надбання народної творчості Наддніпрянщини якнайпереконливіше демонструють єдність обрядово-звичаєвого укладу українського етносу, спільність культурних джерел, глибинність і тяглість традицій на усій території України.

Цю єдність України оспівував Тарас Шевченко у своїх поетичних і малярських творах. Його “Живописна Україна” талановито й з особливою любов’ю візуалізує мальовничі простори України й звичаї українців. Тарас Григорович Шевченко своїм жертвним життям об’єднав Україну, став віссю її “Дерева життя”, яке живиться безмежним талантом і правдивою “не лукавою” любов’ю до рідного народу та землі. Він став центром, серцевиною нашого сьогодення і майбуття назавжди! Спасибі великій і талановитій команді за творчу концепцію виставки “Росте дерево...” і її грандіозне втілення.

2013 році. Виставка вражає як високою естетикою, унікальністю, різножанровістю, фантазією і мистецьким хистом майстрів народно-го та декоративного мистецтва, так і географією, яка охоплює Київщину, Черкащину, південні райони Чернігівщини та Сумщини, північні райони Кіровоградщини та Дніпропетровщини, а також Полтавщини.

Експозиційний простір виставки зібрав найпоказовіші твори зі збірки Національного музею у Львові імені Андрія Шептицького, експонати з фондів Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН

Рідкісний письменник, який знав ціну науки

У рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 207-й річниці від дня народження Тараса Шевченка, відбулася презентація монографії професора Олександра Астаф’єва. Книжка наукових розвідок “Тарас Шевченко і польська література: впливи, контексти, адаптації” — ще одне компаративістичне видання, яке літературознавець встиг видати ще за життя. Хоча онлайн-зустріч мала конкретну тему, розмови точилися навколо й довкола особистості й науково-творчого шляху науковця й письменника.

Анна МУКАН,
відділ зв’язків із громадськістю
Інституту філології КНУ
ім. Т. Шевченка

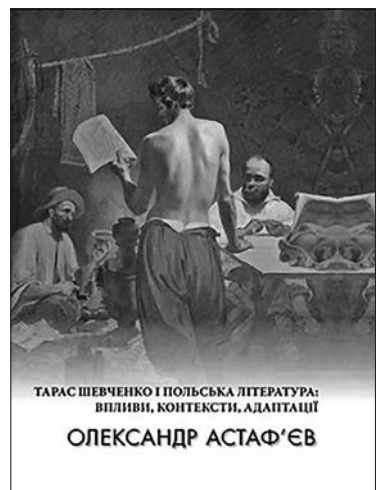
Професор Людмила Грищик наголосила, що Тарас Шевченко входив у життя Олександра Астаф’єва “не від випадку до випадку”, а по-

слідовно. Літературознавець “відкривав польські двері з волі Шевченка”, знаходив у літературах обох країн нові пласти прочитання поета.

Гість зустрічі — син Олександра Григоровича Анатолій Дністровий розповів про коріння батькової любові до польської літератури, яке пояснюється генеалогічними зв’язками. Письменник пригадав мандри літературознавця містами з найбільшими архівними установами Польщі. Звідти Астаф’єв привозив фотокопії першоджерел, які ставали достовірним матеріалом його розвідок.

Щирим захопленням працею науковця поділився його близький товариш і колега професор Ростислав Радішевський. В емоційному виступі доповідач пригадав таку особливість Олександра Григоровича, як пошуки трійці: у всіх досліджуваних темах науковець шукав три слова на позначення їх характерних рис. “Це людина, яка знала ціну науки”, — підсумував Ростислав Петрович і зізнався, що має 120 сторінок тексту про Астаф’єва, але не може його доопрацювати через надмірні емоції від втрати товариша.

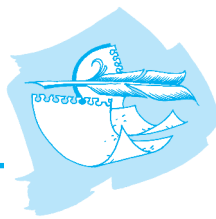
Колега по кафедрі літературознавства професорка Мар’яна Ша-

павал наголосила, що Олександр Григорович не без причини зацікавився саме польською літературою романтизму, адже мав емоційні зв’язки з цією країною (як і Тарас Шевченко). Професорка розповіла також про школу Астаф’єва, яка має характерні риси, тому доречно було б укласти збірник, присвячений пам’яті науковця.

Особистими спогадами про спілкування з колегою поділилися також професори Оксана Сліпущо, Валентина Соболь, учениця Олександра Григоровича Марія Братська. Оксана Миколаївна пригадала літературознавця як чудового медієвіста, який зробив значний внесок у дослідження українсько-польського Ренесансу. Його дослідження мали практичний вимір — професор ледь не щотижня їздив читати лекції в Польщу, тому його відхід з життя став великою втратою для обох країн.

Емма АНДІЄВСЬКА: траєкторії розуміння...

Ольга ШАФ,
м. Дніпро

Від часу здобуття незалежності України літературний доробок мисткині доступний вітчизняним поціновувачам. Він посів почесне місце в хрестоматіях та підручниках із новітньої української літератури, її філософські казки вивчають у школі. Творчість письменниці досліджено в низці монографій, дисертацій, у десятках наукових статей. Зусиллями (передусім матеріальними) авторки видаються в Україні її поетичні збірки (які, на жаль, як і більшість елітарної книжкової продукції, не користуються значним попитом).

Не надто змінило ситуацію й присудження Еммі Андієвській за її поетичні досягнення Національної премії імені Т. Шевченка (2018). Чернівці, Київ та рідне місто поетеси Донецьк мали честь вітати її на своїх теренах. Шедрої владі, активна, завзята, з навістіж розкриленою душею Емма Андієвська подарувала українським музеям чимало своїх картин, книжок, зустрічалася зі студентами місцевих університетів, брала участь у численних культурно-мистецьких заходах, організованих під час її відвідин батьківщини. Але, як не прикро, мало наблизилася вона до своїх співвітчизників... Занадто високу планку ерудованості, ментальної та духовної культури ставить письменниця перед своїми читачами, які здебільшого виявляються неготовими для сприйняття таких зависоких матерій. Але “немає дощівності в тому, щоб симфонія була на рівні чаклівки, — зауважує мисткиня, — це погано для обох”.

Творчий шлях Емми Андієвської триває понад 70 років — для нашого надшвидкого часу це — епоха, але її поезія, справді, по-за часом: звучала неповторно в 1950-ті й так само неповторно й екстрасучасно звучить у 2021-ому). До того ж її творчий шлях надзвичайно інтенсивний: “У мене як такого життя і не було, — зірється письменниця, — не мала часу, все моє життя — це творчість: вірші, картини”. Це не перебільшення: огрому, зробленого за 70 років, цілком вистачило б на декількох майстрів пера: три романи, три збірки малої прози, збірка казок та понад тридцять (!) поетичних збірок. І ще тисячі малярських полотен, виставлених по всьому світу.

Феноменальність художнього мислення Емми Андієвської, з одного боку, приваблює літературознавців своєю оригінальністю, а з іншого — виступає нездоланим бар’єром на шляху популяризації її доробку серед читачів (скажемо відверто, навіть фахівцям рецепція її експериментальної лірики дається непросто). Ускладнює сприйняття поезії Емми Андієвської цілковита відірваність її змісту від реальній суспільного, культурного життя. Про її ранню творчість Б. Бойчук та Б.-Т. Рубчак зазначали: “Цивілізація тут не існує — не існує війна, не існує й Шопен <...>, світ для неї існує не через пов’язання з минулим або з історією, логікою, фізикою, психологією, а сам у собі і для себе” (з передмови до добірки творів поетки в антології “Координати”, 1969). Усіма “видима”, так звана “об’єктивна” реальність, що зазвичай є умовою для (взаємного) розуміння, зокрема і в просторі мистецтва, у поезії Андієвської реорганізована, розбита на

У березні 2021 року — місяці містичного зодіакального знаку Риб — святкує дев’яностолітній ювілей дивовижна й незбагненна (і до сьогодні ще не збагнена) письменниця і художниця Емма Андієвська. Її ім’я асоціюється в багатьох, хто знайомий з її непересічним мистецьким талантом, із відчайдушністю в пошуку нових художніх рішень, з нетрадиційним, експериментальним, новим, незвіданим і... не зрозумілим.

елементи (“буття — на скалки”), що змішані до невпізнаності цієї реальності. Стратегія деконструкції дійсності в її поезії (від феноменологічного “розтину” “суті” світу до його апокаліптичного розщеплення) набуває в творах останніх десятиріч тотального характеру й виражається в онтологічно-космогонічній тематиці, приматі дораціонального світосприйняття (“надрозумового асоціативного автоматизму духовної концентрації”, за Л. Тарнашинською), в інтуїтивному, асоціативному письмі, у якому словообрази, роз’єднані тире, вибухають пучками смислів, відтак нарощують смислові “вертикалі”, що вибудовують гіперасоціативне поле.

Стильова карколомність (на вістрі геніальності й божевілья, якщо згадати славнозвісну студію Чезаре Ломброзо) поезії Емми Андієвської інспірована не лише її творчою настановою “втїлити невітлеме”, а й орієнтацією на “буттєтворчість” — створення альтернативного космосу або (не виключене й таке трактування) на висхідження до рефлексії первинного — докосмічного — Хаосу, що метафорично проєктується на людську психіку, а конкретно — на внутрішній світ ліричного Я, зображений як Універсум:

Пісок — коріння. Тотем з ебену —
Охороняють — щент розмиту буну.
Гойдається — вздовж неба — півхлібини.
Люзій — бані. Кумкіт — з калабані.

Харон — баркасом тих, що — без оболу,
Зкуціє, що — колом, шурхотіння — й булькіт,
З могил високих — вартів — у — било:
Назовні — дійсність, яку — занедбали.

Зламався — обрій — й ген — на дві ялиці.
Рівнина — на режимі — інгалацій,
Щоб — перистальтику — та атонію,

Ще й голову, де — голови — стинають. —
Й відхлень стрілку, що — міня — рельєф. —
Й знов — тихо, лише — в грудях — джерело
 (“Знов — тихо...”, зб. “Мутанти”, 2010).

Творчість поетеси загалом може бути прочитана як теософський трактат із цілком вивершеною концепцією буття (чи інобуття), що лише формою викладу відрізняється від фундаментальних філософій людства. У тотальній асоціальності, аполітичності, позаісторичності її погляду на світ — передумова його метафізичної позачасовості. За Л. Тарнашинською, реалізація в поезії Емми Андієвської “індивідуально-суб’єктивного інваріанта антропології інобуттєвого” створює “психологічно-зоровий бар’єр” між автором та реципієнтом, такий собі “простір нестандартної комунікації” (див. Тарнашинська Л. Вербально-зоровий “театр” Емми Андієвської: до проблеми психології творчості. *Слово і час*, 2018, 2), або, варто додати, блокує комунікацію загалом, адже свідомість людини здатна оперувати лише дотичним до її досвіду інформаційним матеріалом, а цікавить її те, що викликає емоційну реакцію. У поетичних текстах Андієвської натомість емоційна рефлексія відсутня, світові трансформації безпристрасно констатує деперсоналізований голос.

Якщо малярство Емми Андієвської, основною темою якого є альтернативний світ чудернацьких “картоплеподібних” істот з добрими і мудрими очима, перегукується з реальним життям на рівні побутових деталей та ситуацій (серії картин “Родина”, “Весілля”), історичних, соціальних та культурних реалій (серія картин “Гладіаторші”, “Місто з близька та здалеку”, “Розп’яття”), то її лірика, поетикальна еволюція якої спрямована на посилення абстрактної філософічності образів, на рефлексію онтологічних та космологічних процесів — розпредметнення світу, зсувів “площин” (буттєвих вимірів), деструкції і деформації, на деперсоналізацію психологічних реакцій суб’єкта, майже повністю втрачає смислові зв’язки з дійсністю:

...Від світла — семігранники — і кубі —
На тлі істот, котрі — кулястий — кобальт.
У невимовне — прокладають — кабелі.
Крізь хаос — сходишками — живчик — скиби...
 (“Буття, що — в склянці — до кількох чайн” — зб. “Ідилії”, 2009).

Порівняно з ранньою лірикою в збірках поетеси рубежу століть увиразнюється емоційно-оцінний нейтралітет: онтологічні зрушення — основна тема поезії цього періоду — констатуються без найменшої емоційної реакції з боку мислячого суб’єкта, анулюється й категорія пафосу, настрою поезії. Отже, категоріальна особливість лірики — чуттєве (!) відображення світу — трансформується в поезії Андієвської в нову, не задіяну досі її (лірики) якість — надчуттєве (та надрозумове) творення альтернативного буття словом.

Очевидно, що творчий геній поетеси виходить за межі і лірики, і художньої літератури загалом, наближаючись, з одного боку, до прадавніх шаманських ритуалів,

де кожне слово є самоцінним, має символічний зміст, закорінений у світ божеств і духів (говорячи сучасною мовою, має свою власну енергетику), тому не розраховане на буквальне розуміння в контексті всього висловлювання, а з іншого — до транс. Поширення останнього в сучасному суспільстві ніби замикає черговий виток еволюційної спіралі, знову повертаючи людство до царини неусвідомленого, стихійного. Але озброєна психоаналізом сучасна людина усвідомлює, що поринає в транс не у світ духів, а в глибини власного Я, які уявляються бажанішими, ніж зовнішній світ.

Емма Андієвська у своїй творчості також віддається стихії підсвідомого: така особливість її креативного акту розкрита нею в інтерв’ю з Л. Тарнашинською (2002), Л. Таран (2002) та ін. і пояснена як спроба повернутися до первнів буття, ще не викривлених раціональним осмисленням. Звідси така увага поетеси до слів. Добираються вони радше за звучанням — як музичні тони, на їхніх дисонансних співзвуччях вибудовується фраза. Вона має і “логічний” зміст, але він корелює в уяві з абсурдною картиною, отже, відіграє другорядну роль, бо важливішим є ритм (!) фрази: ямб, тембрально зафарбований дисонансними співзвуччями та інтонаційно варійований завдяки тире-паузам, і створює трансовий ефект: “Провулок. Хлопець — грає — на трембоні. / Над ним — безкрилий янгол — по драбині” (“Фльорист — і трохи — навколо” — зб. “Мутанти”), або “За вітром — геть — і жебраки, і креси. / Дійсність, — вкотре, — нові жєоди — й друзі” (“Як старт — в обійми” — зб. “Міражі”, 2009). У словах, дібраних поетесою, на перший погляд, довільно, роз’єднаних граматично та слабо пов’язаних логічно, натомість активізується символічно-асоціативний потенціал, бо кожне з них продукує у свідомості реципієнта візуально-настроєві імпульси, які відтак формують новий пласт у його власному досвіді світопізнання.

Як і музика, вірші Андієвської (міметичний принцип у яких зберігається лише на рівні відбиття картин її душі) розраховані на позарациональне сприйняття (бо їх влячніше слухати, ніж читати), їхній зміст слабо піддається вербалізації. Як музика в стилі транс, поезія мисткині не створює настроїв, а моделює психічний стан, який важко назвати позитивним чи негативним в емоційному плані — це специфічний стан налаштованості на досягнення буттєвих первнів, на душевне “підключення” до трансцендентного, на переживання єдності зі світом.

Унікальність (і в Україні, і у світі) творчого мислення Емми Андієвської, напевне, викликала б фурор у літературі тих країн, що не так “розбалувані” талантами, як наша, і звикли набивати собі ціну. У незалежній Україні Емму Андієвську (обережно) вшановують, та й досі сприймають її постать якось поза літературним процесом, остеронь, на певній незбагненій висоті. Однак “сфінксова загадка” поетеси ще не розгадана, про що свідчать усе нові й нові спроби інтерпретації її творчості, що накреслюють доступні поки що лише “втаємниченим” траєкторії її розуміння.

Ольга КРАСНОЩОК,

голова Слов’янської міської організації ВУТ “Просвіта”

Тетяна ЛИСАК,

голова Слов’янської міської краєзнавчої організації НСКУ

Цей цікавий захід відбувся у Слов’янській міській бібліотеці імені Михайла Петренка. Разом із автором, членом ВУТ “Просвіта”, письменником, головою Донецької обласної організації НСКУ Валерієм Романьком, сторінками його книги пройшлися присутні на заході члени місцевої “Просвіти”, краєзнавці, бібліотекарі, журналісти, учні місцевої школи № 11.

Присутніх привітала директорка бібліотеки імені Михайла Петренка Лариса Мамедова. Після того, як пролунала пісня на слова Т. Шевченка “Реве та стогне Дніпр широкий...” та було представлено автора, йшлося про те, як упродовж 160 років на Слов’янщині декілька поколінь із року в рік

Слов’янщина має свою Шевченкіану

У цьому впевнилися численні учасники літературно-краєзнавчого заходу “Пам’яті Тараса присвячується: презентація книги Валерія Романька “Слов’янщина вшановує Кобзаря: 1859–2019””.

проводили різноманітні заходи в пам’ять про Кобзаря. Горталися сторінки книги просвітнянина та краєзнавця Валерія Романька, у розмову один за одним вступали присутні на заході. І всі дійшли висновку: Слов’янщина має свою багату Шевченкіану, яка складалася упродовж понад півтора століття.

Бо як оминати такі теми:

Михайло Петренко і Тарас Шевченко: особисті та творчі зв’язки; уродженець Слов’янщини Всеволод Коховський — зберігач та популяризатор творчості Т. Шевченка; три пам’ятники Т. Шевченку у Слов’янську;

вулиця імені Тараса Шевченка у Слов’янську; уродженець Слов’янщини Леонід Биков — лавреат Державної премії імені Т. Г. Шевченка; участь Валерія Романька у Міжнародних Шевченківських святах “В сім’ї вольній, новій...” на Буковині (2009), Житомирщині (2010), Черкащині (2014); Слов’янська середня школа № 6 імені Т. Г. Шевченка; пред-

ставник роду Шевченка Микола Павлович Лисенко у Слов’янську; поштова Шевченкіана Михайла Длугоканського; про перебування на Слов’янщині шевченкознавця Руслана Теліпського; буклет листівок “Поети Слов’янська — Тарасові Шевченку”. Словом, у нашому краї ніколи не забували і сьогодні не забувають про великого сина українського народу Тараса Шевченка. Виступи членів ВУТ “Просвіта”, краєзнавців та журналістів чергувалися з відеоматеріалами та світлинами на екрані. Вірші Шевченка декламувала членкиня ВУТ “Просвіта” Марія Колесникова, вірш Ліни Костенко “Кобзареві” майстерно виконав учень ЗОШ № 11 Микита Дегтяров.

Автором сценарію та ведучим був автор книги, голова ДонОО НСКУ Валерій Романько. Присутні підтримали його пропозицію звернення до дирекції Слов’янського краєзнавчого музею про необхідність створити експозицію “Слов’янщина пам’ятає Кобзаря”. Просвітняни та краєзнавці готові допомогти.

“Дарма в багатьох біографіях Шевченка кидали тінь на цю “малоталановиту актрису”: мовляв, не могла оцінити ні величі Шевченка, ні чистоти його почуттів”.

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО, доктор історичних наук, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

Тарас Шевченко: “Я вас люблю і говорю це вам прямо...”

У цій дивовижній історії, інтрига якої пов'язана з єдиною театральнo-критичною статтею Тараса Шевченка, визначальною є поетова закоханість в юну актрису Нижньоньогородського театру Катерину Борисівну Піунову (1841–1909), бо ж і сама стаття була їй присвячена.

Тож і почнемо з цього. Дорогою із заслання в Петербург Шевченко прибув 20 вересня 1857 р. у Нижній Новгород і змушений був залишитися тут надовго, виїхав із міста аж 8 березня 1858 р. Відвідуючи місцевий театр, звернув увагу на К. Б. Піунову, яку вперше згадав у Щоденнику 13 жовтня 1857 р. У листі до М. С. Щепкіна 4–5 грудня 1857 р. повідомляв: “Тут єсть прехороша дівчина і талантлива артистка, Піунова”. Шевченко зблизився з нею під час приїзду до нього М. С. Щепкіна наприкінці 1857 р., коли, за пропозицією поета, той зіграв з К. Б. Піуною у нашвидку підготовленій виставі “Москаль-чарівник” І. П. Котляревського. А далі...

Вже наприкінці січня 1858 р. 44-річний Тарас Шевченко освідчився в коханні К. Б. Піуновій, якій у листопаді 1857 р. виповнилося шістнадцять років. Дехто легковажно вважає, що “до Петербурга йому хотілося з’явитися з юною нареченою — актрисою, здатною підкорити весь бомонд”. Але насправді після важкого заслання спрагла поетова душа просто тягнулася до жіночого тепла й сімейного затишку. У Щоденнику Шевченка навіть є любовний лист до К. Б. Піуновій від 30 січня 1858 р.: “Я вас люблю і говорю це вам прямо, без усяких вигуків і захоплень... Стати вашим чоловіком для мене найбільше щастя і відмовитися від цієї думки буде важко”. Хоча належність тексту саме Шевченкові чи міра поетової участі в написанні цього листа не встановлені, подібні зізнання не могли з’явитися в Щоденнику без його згоди.

Письменник і літературознавець Б. С. Лепкий писав: “Та все ж таки незабаром прийшлося зречися. Молода дівчина не бачила, мабуть, щастя у подружжю з чоловіком, хоч не так то старим, але знищенням тяжкою неволею... Епізод, бо, як із Щоденника видно, поет не довго тужив за Катериною Борисівною”. Не все було так однозначно. В згаданому листі від імені поета йшлося про те, що він готовий залишитися другом К. Б. Піуновій навіть у випадку відмови стати його дружиною. Ще М. К. Чалий зауважив, що “холодність і байдужість до себе Тарас Григорович вибачав Піуновій і все ще сподівався заслужити її прихильність...”

Проте минуло три тижні і, ще до свого виїзду з Нижнього Новгорода, Шевченко розірвав із К. Б. Піуною взаємини. Це сталося після того, як вона, прохаючи поета допомогти їй вступити в трупу Харківського театру, водночас поновила свій контракт у Нижньоньогородському театрі, чим поставила в незручне становище Шевченка та М. С. Щепкіна, які в листах до директора Харківського театру І. О. Щербини наполегливо й зворушливо клопоталися за неї.

Вчинок юної К. Б. Піуновій зачепив Шевченка за живе, й 23 лютого він із гіркою записав у Щоденнику: “Якщо це правда, то в які ж відношення поставила вона мене і Михайла Семеновича зі Щербинною? В дуже погані!”. Наступного дня образа і обурення, здається, сильніше розворушилися випадковою зустріччю з К. Б. Піуною, й усе це гнівно й емоційно вихлюпнулося в Щоденнику. Свого часу С. О. Єфремов

Як артист Щоголев полемізував із поетом Шевченком про актрису Піунову

Продовжуємо проєкт “Подробиці Шевченкового життя”, вмотивований глибоким усвідомленням поетових слів із автобіографічного “Листа Т. Гр. Шевченка до редактора “Народного чтения”” (лютий 1860 р.):

“...Я наважуюся відкрити перед світом кілька печальних фактів мого існування... тим більше, що історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини. Але я не маю духу входити у всі її подробиці”.

Автор проєкту Володимир Мельниченко розповідає про Шевченкову закоханість в юну актрису Катерину Піунову та полеміку, яку викликала його стаття “Бенефис г-жи Пиуновой, января 21, 1858 года”, опублікована в газеті “Нижегородские губернские ведомости” 1 лютого 1858 р.

звернув увагу на те, що стосунки з К. Б. Піуною вплинули на характер письма в Щоденнику, яке має “виразні сліди хвилювання: видко, історія ця більш, далеко більш коштувала поету, ніж сказав він сам змістом свого журналу...”

Шевченко згадав, як п’ять тижнів тому просив артиста: “Твоя і моя люба Тетяся Піунова хоче покинути Нижній Новгород, і добре зробить, їй тут погано, воно тут захрясне і пропаде... Я їй порадив виїхати в Харков, і воно раде виїхати... Нам колись добрі люди помагали, поможемо ж і ми тепер по-сильно, друже мій єдиний! Я вже написав і послав епістолю до директора Харківського театру (Лист Шевченка до І. О. Щербини не відомий. — В. М.), а якби ще ти од себе до його вчистив, то, може б, з того пиона зробилася б каша. А воно аж плаче та просить тебе, щоб ти уктив її своєю великою славою. Зроби ж так, як воно і я тебе прошу, мій голубе сизий!” І наприкінці листа Шевченко дописав: “Ще раз прошу тебе, моє серце, напиши, до кого знаєш, в Харков”. Третього лютого Шевченко, на прохання М. С. Щепкіна, надіслав умови роботи артистки в Харкові, висунуті сім’єю К. Б. Піуновій: “1500 р. в год без бенефиса, а з бенефисом 1200 р. і на переїзд до Харкова 200 р.”. У своїй відповіді від 6 лютого М. С. Щепкін зауважив, що вимоги К. Б. Піуновій занадто високі й, безперечно, мав рацію: у Нижньому Новгороді молода актриса К. Б. Піунова отримувала вп’ятеро (!) менше. А що ж у Харкові? М. С. Щепкін, який знав стан справ, інформував Шевченка: “В Харкові її ролі тепер займає дружина комічного актора Васильєва, який для них необхідний, а й вона отримує платні 850 р. і бенефис, а ти хочеш, що Піуновій треба дати 1500. І кому ж? Істоті, яку зовсім не знає дирекція”.

Наївно думати, що всього цього не розуміли сама К. Б. Піунова та її батьки, проте вони сподівалися на покровительствo Шевченка й Щепкіна. Театрознавець П. І. Рулін із команди С. О. Єфремова з цього приводу зробив висновок, що К. Б. Піунова “та й її родина дивилися на Шевченка тільки як на впливову людину, що її можна позискати для прискорення сценічної кар’єри”. Закоханий поет нічого цього не бачив і не хотів бачити, а багатомудрий реаліст М. С. Щепкін радив дівчині “розміряти життя своє відповідно до засобів існування і вчитися, вчитися, а час усе зробити” і все добре зважити, перш ніж переїжджати до Харкова.

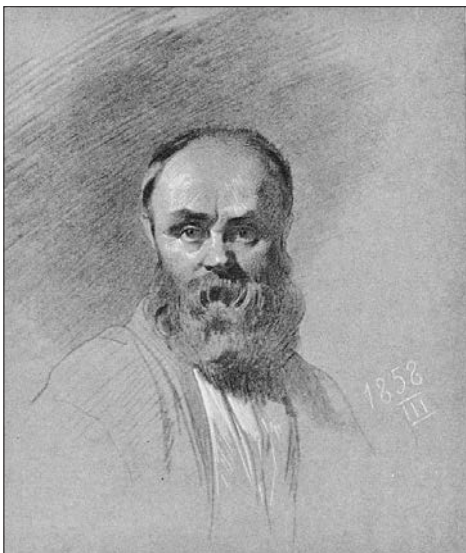
Проте Шевченко гаряче наполягав: “Во имя святого Бога и святого искусства, помоги ей, друже мій великий, вирваться із цього гнилого Нижнього”. Десятого лютого Шевченко переслав М. С. Щепкіну листа від директора Харківського театру І. О. Щербини і повідомляв: “Тетяся цілує тебе, як батька рідного, і просить, щоб ти робив з нею, як тебе Бог навчить”. Особливу поетову ніжність видає приписка до цього листа: “Хоча ти і не велів, а я таки не втерпів, чмокнув сьогодні разок нашу любую Тетясю”.

М. С. Щепкін спочатку клопотав перед директором Нижньоньогородського театру О. П. Варенцовим щодо сприяння К. Б. Піуновій та просив про це деяких своїх нижньоньогородських знайомих, а потім, на прохання Шевченка, надіслав до Харківського театру репертуар і умови К. Б. Піуновій, водночас застерігаючи її від нерозважного переїзду.

І всі ці ширі турботи самого Шевченка й, головне, старого друга М. С. Щепкіна, ігнорувала К. Б. Піунова! Вражений, ображений, розгніваний Шевченко зізнався самому собі: “Я скоріше протиставлю їй найбільш

жваве кокетство, ніж цю дрібну несамостійність, яка мене, а головне, мого старого знаменитого друга поставила в неподобне становище. Погань пані Піунова! Від нітики до волоска погань!”. Ці гнівні слова вирвалися 24 лютого наодинці в Щоденнику, в емоційному пориві. П. І. Рулін, який досконало з’ясував “любовну історію”, зокрема за поетовим Щоденником, дійшов висновку: “Переживши і чари захоплення, і муки розчарування; спробувавши вирвати свою наречену з міщанського оточення й надихнути її вищими інтересами... поет мусів визнати повну свою невдачу, і наведений присуд був розпачливим її виразом”. У “Біографії” Шевченка (1984) ще жорсткіше виснувано, що К. Б. Піунова “не витримала випробування на порядність”. Мабуть, це такі порадянські категорично.

Втім, нагадаю, що й через сорок років у розповіді своєму синові М. М. Шмідтго-

Тарас Шевченко. Автопортрет. Нижній Новгород, не пізніше 4 січня 1858 р.

фу про Шевченка Катерина Борисівна навмисно применшила свій тодішній вік на цілих два роки, тим самим і його залучивши до неправди: “Адже ти знаєш, народилась я в Нижньому Новгороді у 1843 році 17 листопада”. Залишилася повторити, що “мені ще п’ятнадцять років не було! Ну що я тямля!” Хоча, за цією версією, їй мало ледь сповнитися чотирнадцять, а насправді йшов сімнадцятий і через два роки вона виїшла заміж. Або неправдиво стверджувала, що нібито поет, чекаючи в Петербурзі згоди на шлюб з нею, написав її батькові “багато листів” і лише нібито у 1858 р. “навесні, на великдень, послали Тарасу Григоровичу остаточну відповідь”. Надуманою була і заява К. Б. Піуновій про те, що “в нашій родині Тараса Григоровича страшенно любили”. Насправді батьки зробили все можливе, щоб зірвати Шевченків намір одружитися з нею. Досить почитати поетів запис у Щоденнику від 8 лютого 1858 р., коли він прийшов до них додому, сподіваючись на “любове побачення” з Тетясею: “Але, на жаль! Стара буркотуха матуся кроку не ступила з кімнати, і я повинен був ретируватися...” Не важко здогадатися, що батьки К. Б. Піуновій боялися не лише великої різниці у віці між Шевченком і донькою, але найбільше — тавра царського заслання з невизначеним, але напевне бідним майбутнім.

Як писав П. І. Рулін, у спогадах К. Б. Піуновій “дуже бринить... бажання виправдати себе за те, що погорджувала коханням поета”. Втім, учений мав рацію і в тому, що “трудно, певна річ, винуватити Піунову за те, що вона була сама собою...”. Справді,

майже втричі молодша, трохи корислива і хитрувата, трохи розгублена і несамостійна, трохи кокетлива і недосвідчена, трохи лукава і недалечка... Та вона й сама зізналася, їй “кебети бракувало!” Зате К. Б. Піунова напрощуд точно і правдиво передала своє тодішнє дівоче сприйняття великого поета, заявивши, що в Шевченкові, на її погляд, женихівського нічого не було. Чоботи, нашмаровані дьогтем, непокритий кожух, шапка смушева найпростіша, і в патетичні хвилини Тарас Григорович кидав нею об підлогу багато разів на день (яка жива й цікава подробиця!), так що, коли б вона була скляна, то часто б розбивалася.

Моя розповідь була б неповною без викладення точки зору І. М. Дзюби на стосунки Шевченка з К. Б. Піуною:

“... Поки Піунова бачила в ньому впливового покровителя, все було гаразд; може, вона й кокетувала трохи, розраховуючи на його допомогу, вела свою гру. Та коли раптом Шевченко запропонував їй одружитися, вона, певно, злякалася, злякалися й батьки її, відмовилася від уже домовленого із Щепкіним переїзду до харківського театру (що створило для Шевченка неприємну колізію), і все скінчилося конфузом... Але можна зрозуміти й молоду дівчину, що тільки входила у світ театру: в неї були зовсім інші уявлення про свого майбутнього обранця. І дарма в багатьох біографіях Шевченка кидали тінь на цю “малоталановиту актрису”: мовляв, не могла оцінити ні величі Шевченка, ні чистоти його почуттів. Мабуть, не в цьому все-таки річ. Шевченко забув про свій вік, і хвороби, і лисину, і далеко не женихівський вигляд — мав право забути в захопленні почуттям, але й молода актриса мала право на свої “міщанські уявлення”...”¹.

Тарас Шевченко: “Тут же при ній прочитав я вголос статейку власного виробу...”

У розпалі Шевченкового захоплення К. Б. Піуною він записує у Щоденнику 21 січня 1857 р.: “Бенефис милички Піунові. Повний театр глядачів і чарівна бенефіціантка — прекрасна тема для газетної статейки. Чи не спробувати? Спробуємо напропале”. В результаті вже 1 лютого 1858 р. у газеті “Нижегородские губернские ведомости” була надрукована стаття Шевченка “Бенефис г-жи Пиуновой, января 21, 1858 года”.

У цій історії мене вражає не те, що Шевченко вперше написав театральну рецензію, а те, що, надрукувавши її (без підпису), він уже наступного дня... прочитав уголос улюбленій актрисі й дівчині. Не перебільшую. З щоденникового запису Шевченка від 3 лютого 1857 р. видно, що це сталося... в гостях, на іменинах, коли К. Б. Піунова розпрошлася з господарями й виходила, а він “встиг, та й то вже в прихожій потиснути і поцілувати її руку...” А після цього...

“Тут же при ній прочитав я вголос уже надруковану статейку власного виробу про її бенефис. Може бути, їй не сподобалося моє не підслеслеве рукоділля, і вона поспішила поїхати”.

Втім, насправді не це стало причиною поспішного від’їзду К. Б. Піунові. Напевне вона ще вдома отримала категоричну настанову не затримуватися в компанії з Шевченком, адже в сім’ї на той час уже була сформульована рішуча відмова йому. Навряд чи К. Б. Піунова взагалі здатна була в атмосфері чужих іменин за кілька хвилин осмислити загалом якраз похвальне поетове “рукоділля” чи дослухатися до Шевченкових оцінок інших артистів — О. В. Васильєвої, А. Владимірова, Є. І. Климовського, або поради поетовому знанню театрального репертуару. Якщо Шевченко справді прочитав уголос усю свою рецензію, то він, на мій погляд, вибрав для цього не кращі час і місце.

Отже, Тарас Григорович прочитав актрисі таке:

“Приняв в соображение нравы нижегородских обитателей, в особенности обитательниц, я немало удивился, войдя в театр и найдя его почти полным. “Что бы значило это?” — спросил я у знакомого мне

отъявленного нетеатрала. “Как что? Сегодня бенефис миленькой Пиуновой. Еще девочкой поступила она на нашу сцену; миловидностью и грациозностью своею обратила на себя внимание и, надо отдать ей справедливость, умела это внимание поддержать и заслужить любовь нашей, не очень щедро расточающей свои чувства, публики. Вы сами увидите сейчас, насколько это справедливо”.

И действительно, г-жа Пиунова достойно поддержала лестное мнение о себе. Независимо от юности и располагающей наружности, она так мила и естественна, что глядя на нее, забываешь театральные подмостки. Давали в этот вечер драму “Парижские нищие” и водевиль “Бедовая бабушка”. Водевиль сам по себе хорош, но в исполнении г-жи Пиуновой и г-жи Трусовой (бабушка) это вышла такая миленькая игрушка, что хоть на любую столичную сцену: так грациозна наивностью своею Глаша и так добродушно-комична бабушка. Бенефициантка обладает всеми задатками сценического искусства, а это, вместе с молодостью ее, конечно, подает большие надежды и в будущем”.

Якщо вірити самій К. Б. Піуновій, то її талант ще в дитинстві помітили знамениті московські актори В. І. Живокіні та І. В. Самарін, принаймні, вона навіть два роки навчалася в Москві на початку 1850-х. Утім, Шевченко висловив побажання молодій актрисі: “Сколько можно судить, г-жа Пиунова с особенным пристрастием выбирает роли наивно-милых девишек. Слова нет: это лучшие ее роли; но она не должна забывать, что в них же кроется однообразие и легкость, которые могут вредить ее таланту. Мы искренно думаем, что она может смело расширить свой репертуар; труда будет больше и вдумываться в роли нужно будет серьезнее; но зато талант развернется шире”.

Шевченко тепло відзначив і роль М. С. Щепкіна у творчому злеті К. Б. Піунової, згадавши про їхню спільну роботу в спектаклі “Москаль-чарівник”:

“... Пьеса эта была поставлена в два дня по желанию Михаила Семеновича Щепкина, приехавшего случайно в Нижний и согласившегося участвовать в трех спектаклях, и, несмотря на успешность постановки, а также незнание малороссийского языка, г-жа Пиунова в роли Татьяны была очень хороша, так что наш ветеран-артист был в восторге и говорил, что он ни с кем с таким удовольствием не играл, а мнение Щепкина может служить авторитетом. В нашей милой бенефициантке он принял сердечное участие, советовал ей серьезно трудиться, и, конечно, советы и напутствие вполне оценены ею”.

Тарас Григорович був захоплений 16-річною дівчиною настільки, що справді готовий забути “театральні підмостки”. Тому зрозуміло, що губернський масштаб оспідування молоді бенефициантки Шевченкові здався недостатнім, і 3 лютого він звернувся до М. С. Щепкіна з проханням: “По поводу її бенефиса написал я невеличку статейку в газету, которую посылаю тебе: прочитай та прикинь свое до неї яке мудре слово, та oddай перепечатать в “Московских ведомостях””. Артист не став додавати до статті своє слово, але прохання друка виконав. Він одразу пообіцяв Шевченку: “Статью в газету передам Коршу”. Йшлося про редактора-видавця газети Є. Ф. Корша. Справді, поетів приятель, знавця літератури, музики й театру В. М. Погожев повідомив Шевченка: “Статью о милой Пиуновой я отправил в редакцию “Московских университетских новостей” через Евгения Федоровича Корша”. Про вплив високого покровителя свідчить те, що вже через тиждень після Шевченкового звернення до М. С. Щепкіна — 11 лютого 1858 р. — стаття було надруковано в “Приложениях” до газети “Московские ведомости”.

Хто такий Щоголев і чим він цікавий

Щоголев (ім'я, по батькові та роки життя невідомі) — актор Нижньоновгородського театру, і це все, що про нього відомо.

Нам цікавий тим, що вступив у полеміку з згаданою статтею Шевченка “Бенефис г-жи Пиуновой, января 21, 1858 года”. Несподіваність у тому, що понад сто років у шевченкознавстві вважалося — підпис, який він і не приховував, під його пуб-

лікацією “Заметки на статью о бенефисе г-жи Пиуновой в 5-м № “Нижегородских губернских ведомостей””² є псевдонімом.

Скажімо, С. О. Єфремов, публікуючи ці замітки, писав про “якогось Щоголева (треба думати — псевдонім...)”³. Так само вважав через півстоліття Л. Н. Большаков, а ще понад 30 років потому 2012 р. Р. Я. Пилипчук у “Шевченківській енциклопедії” (Т. 1) повторив: “Підписана публікація, напевно, псевдонімом...” Але вже через рік, у примітках до сучасної публікації статті Щоголева шевченкознавці Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України О. В. Боронь і С. А. Захаркін толерантно зазначили, що припущення С. О. Єфремова, Л. Н. Большакова, Р. Я. Пилипчука “про те, що підпис під статтею — іще нерозкритий псевдонім, видається малоімовірним”⁴.

І справді через вісім місяців після полемічної статті Щоголева в тих же “Нижегородских губернских ведомостях” (18 жовтня 1858 р.) з'явилася стаття “Заметка о нижегородском театре”, яку В. І. Дудко блискуче атрибував М. І. Храмцовському⁵ — відомому досліднику історії Нижнього Новгорода. В ній йшлося, зокрема, про відкриття сезону в місті та про склад театральної трупи, і Щоголев, як і К. Б. Піунова, були названі серед артистів, “ангажованих до колишньої тутешньої трупи”⁶.

М. І. Храмцовському в цьому можна повністю довіряти, як йому довіряв і Шевченко, котрий рівно за рік до того читав його книгу “Краткий очерк истории и описание Нижнего Новгорода”. В Щоденнику записав 9 жовтня 1857 р.: “Книга хороша і достатньо знайомить з історією краю та міста”.

Нам достатньо, щоб упевнитися, що автором згаданих заміток був артист Щоголев, який тільки й міг передати, сам того не відаючи, відвічну та всюдисущу театральну склоку, міжособні заклісні незгоди, які буквально стирчать мало не за кожною його фразою. Між іншим, в “Покажчику імен”, складеному М. М. Новицьким до згаданого четвертого єфремовського тому, читаємо: “Щоголев, (арт.)”. Отже, С. О. Єфремову не вистачило зовсім трохи, щоб атрибутувати статтю артисту Щоголеву. Хоча він упевнено поставив її “в тісній зв'язку з плітками про бенефиси двох супірниць на сцені” і вказав на “розворушене гніздо провінціальних пліткарів, та ще в специфічній театральній атмосфері...”

В цій історії ще одна важлива дійова особа не була ідентифікована. Довгий час у шевченкознавстві вважалося, що згадувана Шевченком, а згодом і Щоголевім, “г-жа Васильєва” — це актриса Малого театру К. М. Васильєва (1829–1877), проте В. І. Дудко встановив, що йдеться про Васильєву Олександрівну Василівну (бл. 1838–1920), яка після закінчення Московського театрального училища (1856) працювала у Нижньому Новгороді (1857–1862)⁷. Певно, суперництво між двома молодими артистками розгорілося з новою силою після приїзду до міста М. С. Щепкіна, котрий, відвідавши друга та зігравши в кількох виставах, явно виявив особливу прихильність до Шевченкової улюблениці К. Б. Піунової. Ще більше загострилося протистояння після публікації статті Шевченка, з якої врешті-решт випливало, попри всі згадані сюжети й критичні моменти, найголовніше щодо К. Б. Піунової, а саме: “...Талант її розвернеться шире”. Зовсім інше своє враження залишив Тарас Григорович про О. В. Васильєву: “Признать же совершенно установившемся талантом г. Васильеву нельзя”.

Шевченко неодноразово бачив О. В. Васильєву у виставах і залишив свої враження про неї в Щоденнику. Скажімо, 6 жовтня 1857 р. записав, що вона грала “натурально і благородно”. Проте в цілому його скептичне ставлення до О. В. Васильєвої не викликає сумніву. Ось 12 листопада 1857 р. Тарас Григорович зафіксував її участь у драмі М. О. Полевого “Матиспанка”: “Все было порядно, крім пані Васильєвої. Вона, бідлашна, думала зачарувати глядачів своїм фанданго⁸ і зовсім не наділа панталонів. Яке варварське поняття про мистецтво”. Незадовго до публікації статті про “бенефис милої Піунової” — 29 січня 1858 р. — Шевченко висловився щодо бенефісної вистави її суперниці: “Недо-

ладний бенефис пані Васильєвої...” Втім, це — наодинці з собою. Зовсім інша річ — газетна публікація...

Хтозна, може й проковтнули б найближчі прихильники О. В. Васильєвої гіркий публічний і, на їхню думку, несправедливий Шевченків закид, але він передрукував свою статтю, хоч і в скороченому вигляді, в самій Москві, де після училища вона недовго виступала в Малому театрі!

Це й примусило артиста Щоголева взятися за перо — власноруч або за чийось проханням — адже в закулісних театральних ристалищах той, очевидно, був на стороні О. В. Васильєвої. У своїх замітках артист жодного разу не називає прізвище Шевченка, хоча, не сумніваюся, воно було відоме, — все таки добре знаний і шанований у місті чоловік...

Статтю навряд чи можна назвати глибокою й фаховою, проте в'дливості їй вистачало...

“Стаття про бенефис пані Піунової багато шуму наробила по місту”

Візьмемо хоча б оцей хльосткий пасаж: “Автор статьи говорит, что М. С. Щепкин ни с кем с таким удовольствием не играл (точная цитата з Шевченкового тексту! — В. М.), как с г-жой Пиуновой. Жаль, что Щепкин мог поздно встретиться с г-жой Пиуновой; может быть, чрез это мы многое потеряли от таланта Щепкина”.

Та значно дошкульніше, хоч і бездоказово, виглядає сюжет, прив'язаний до згаданого Шевченкового висновку про талант актриси К. Б. Піунової, який на думку поета, розкриється повніше, якщо вона розширить свій репертуар. Щоголев писав:

Катерина Піунова. Худ. І. І. Журавльов, 1872 р.

“Автор статьи уверяет г-жу Пиунову, что если она будет разрабатывать исключительно своё амплуа, то это пристрастие повредит её таланту. — Будто? Если я, например, порядочно пишу деловые бумаги, разве я непременно должен браться писать и статьи о бенефисах, чтобы расширить свои способности? А если я не умею писать статей о бенефисах? Зачем же мне браться за то, что я не могу сделать? И г-жа Пиунова заставляла сожалеть о себе, когда была не на своём месте”.

Екстрактом заміток Щоголева, заради якого вони писалися, згущеною витяжкою з писанини, спрямованої на поновлення репутації О. В. Васильєвої, заторкнутої Шевченком, є такі дві фрази:

“Эти впечатления автор высказывает об артистке, которая с каждой новой ролью более и более удивляет разнообразием своего таланта... Нижегородская публика сама, без всяких посторонних разговоров, знает, за что оглушает рукоплесканиями свою любимицу”⁹.

Таким чином, усі Шевченкові закиди стосовно О. В. Васильєвої артист відкинув, однозначно наголосивши на незаперечності її таланту...

Втім, Тарас Григорович абсолютно не зрагував на виступ Щоголева в газеті. Р. Я. Пилипчук — автор статті в “Шевченківській енциклопедії” про поетову публікацію, — повторюючи давнє припущення М. М. Новицького, писав, що він, “як свідчать щоденникові записи 23 і 24 лютого 1858 р. розчарувався у К. Піуновій”. Хороша версія.

Справді, саме 23 і 24 лютого, як ми вже знаємо, Шевченко переосмислив свої сто-

сунки з юною Піуною. У Щоденнику записав 23 лютого про її “моральну убогість”, завершивши думку дивною фразою: “Дружба нарізно і чорти в воду”. В народній приказці: “Дружба дружбою, а табачок нарізно”. Це про того з приятелів чи друзів, який не бажає ділитися всім, або в певний момент вчиняє всупереч очікуванням. Як і зробила Піунова. Тоді до чого тут “чорти в воду”? Чи не згадалися Шевченкові стосовно неї інша влучна приказка: “В тихому болоті чорти водяться”?

Та насправді все було не так просто. Через три місяці, подивившись у Петербурзі комедію О. В. Сухово-Кобиліна “Весілля Кречинського”, Шевченко наодинці з собою вивів у Щоденнику 19 травня 1858 р.: “Яка б гарна була в цій ролі моя незабуття Піунова”. Пронизливий крик поетової душі... Востаннє Тарас Григорович згадав дівчину в листі до М. С. Щепкіна 6 грудня 1858 р. Лише його він міг запитати без будь-якого зв'язку, не чекаючи відповіді, наче зойкнути: “Скажи мені, будь ласкав, що б з мене тепер було, якби був я оженився на моїй любій Тетясі? Пропавши чоловік, та й біли нічого”. Розумом він осягнув, що з нею пішов на пропа ще, а серце зберігало теплу пам'ять про “любу Тетясю”...

Тож і хочу висувати, що повна Шевченкова байдужість до статті Щоголева випливала не з розчарування Піуною, а з об'єктивної незначущості тієї щоголевської публікації для нього. Поет узагалі не збирався втручати у навколотеатральні плітки, про які знав, адже згадав у Щоденнику ще 29 січня 1858 р. Зустріч і стосунки з Піуною були й залишилися для Шевченка важливою, хоча й болісною, подією в його житті, а казна-яка стаття казна-якого Щоголева не зачепила його, не привернула увагу, й він про неї ніде й ніколи не згадував... Ніде й ніколи...

Зате до полеміки Щоголева з Шевченком звернувся в жовтні 1858 р. М. І. Храмцовський, який у вже згадуваній статті “Заметки о Нижегородском театре” писав: “Г-жа Пиунова пробовала было являться в первых драматических ролях, но не имела успеха, несмотря на то, что некоторые из любителей здешнего театра хотели поддержать её в этом амплуа; что и произвело полемику в здешней газете”. Що ж до Щоголева, то М. І. Храмцовський зауважив: “Какется, что противники г-жи Пиуновой в своей статье гнались только за резкостью выражений и ровно ничего не доказали, кроме того, что умеют делать кое-какие намеки, и то невпопад”. Втім, М. І. Храмцовський свою позицію виклав чітко: О. В. Васильєва — “талант незаперечный”, а К. Б. Піунова — “обдарована актриса”. Мабуть, він був найближчий до правильної постановки питання: “Вопрос: может ли г-жа Пиунова впоследствии занять первое амплуа в драме или не может? — разрешит время...”¹⁰.

Час показав, що лише завдяки знайомству з Шевченком і залишилося прізвище К. Б. Піунової в історії.

¹ Дзюба І. Тарас Шевченко // Історія української літератури. Т. 4. — К.: Наукова думка, 2014. — С. 530.

² Вміщено в тій же газеті 22 лютого 1858 р. за підписом “Щоголев”.

³ Повне зібрання творів Тараса Шевченка. Т. 4. Щоденні записки (Журнал). — К., 1927. — С. 660.

⁴ Тарас Шевченко в критиці. Том 1. Прижиттєва критика (1839–1861). — К.: Критика, 2013. — С. 680.

⁵ Дудко В. І. Стаття Тараса Шевченка “Бенефис г-жи Пиуновой, января 21, 1858 года”: публікації, синхронна рецепція. Коментарі // Вісник Київського славистичного університету. — К., 2008. — Серія “Філологія”. Випуск 37. — С. 15–18.

⁶ Тарас Шевченко в критиці. Том 1. Прижиттєва критика (1839–1861). — С. 328.

⁷ Див. статтю В. І. Дудка про О. В. Васильєву в “Шевченківській енциклопедії” (Т. 1. С. 585).

⁸ Іспанський народний танець, що виконується під акомпанемент гітари та кастаньєт.

⁹ Тарас Шевченко в критиці. Том 1. Прижиттєва критика (1839–1861). — С. 302–303.

Друкуючи статтю Щоголева, редакція газети застерегла, що не поділяє думок автора, проте переконана, що з різносторонніх поглядів виникає істина.

¹⁰ Тарас Шевченко в критиці. Том 1. Прижиттєва критика (1839–1861). — С. 329–330.

Сергій Авдєєв — український Містер Ікс

— Яким був Ваш шлях до Київського театру оперети?

— У дитинстві я співав у дитячому хорі в Черкасах. Мене навіть порівнювали з Робертіно Лоретті. Але у 8 класі почалася підліткова мутація голосу, який змінювався просто під час одного концерту. Дитинство скінчилося. Якщо у більшості голос зникає на 2-3 роки, то у мене він зник на 15 років і з'явився лише у 28.

Отримав дві освіти — закінчив Київський національний економічний університет імені Василя Гетьмана та Київське інженерне зенітно-ракетне училище. А коли відчув, що знову можу співати, то вступив до Київської консерваторії (нині Національна музична академія України імені Петра Чайковського). У чині капітана демобілізувався, бо такі поняття, як консерваторія і військова служба, несумісні. Після консерваторії ще п'ять років навчався у приватній оперній студії. А потім зрозумів: якщо хочеш, щоб голос удосконалювався, розвивався, — треба йти до професійного колективу.

Оперета подобалася мені завжди, адже тут є можливість поєднувати вокал із драматичною грою. Прийшов до театру на прослуховування, що проходило в два тури: спочатку в супроводі фортепіано, потім — оркестру. Я заспівав арію Містера Ікса з однойменної оперети Імре Кальмана та арію Роберто з опери Петра Чайковського “Іоланта” — і мене взяли до театру. Це був 2002 рік.

— Яка вистава була прем'єрною?

— Першою була оперета “Циганський барон” Штрауса. Я грав графа Омона, а народний артист України Сергій Павлінов — мого сина Барінка. Щоб зменшити різницю у віці, мене загримували, приклеїли вуса. На сцені я ходив повільно, поважно, намагався говорити густим голосом, адже я батько (усміхається).

Зізнаюся: було страшно, дуже хвилювався. Звісно, хвилювання потрібне, коли ти виходиш на сцену, воно допомагає отримати кураж. Але якщо хвилюєшся надто сильно, то таке почуття може паралізувати роботу зв'язок і тіла. Як сьогодні пам'ятаю свій перший вихід: була масова сцена, хор, балет, усі мої партнери, надзвичайно хвилююча мить.

З часом поступово страх зник, але хвилюєшся щоразу і донині. Чи не підведуть голос і пам'ять, адже треба тримати в голові чимало тексту, бо задіяний у багатьох виставах, і не лише в Театрі оперети, а ще й в оперній студії Національної музичної академії, де співаю Фігаро (“Севільський цирюльник”), Жермона (“Травіата”), Онегіна (“Євгеній Онегін”), Енріко (“Дзвіночок”).

Коли я прийшов до оперети, головним режисером був Сергій Костянтинович Сміян. Пам'ятаю, під час першої репетиції вистави “Циганський барон” мене було дуже важко, почував себе досить скуто, на репетицію прийшли майже всі артисти театру, щоб подивитися на новачка. Він підійшов до мене і сказав: “Сергію, я знаю, що в тебе все вийде, адже ти маєш серце. Не хвилюйся...” У складний момент він мене підтримав, дав надію, крила, а це надзвичайно важливо. Я запам'ятав його слова на все життя. І зараз граю у виставі “Таке єврейське щастя”, яку поставив Сергій Костянтинович. У цій виставі мій персонаж Льюша виконує дуже драматичний музичний номер “Стіна”. Переважно приурочуємо цю виставу до подій, присвячених Другій світовій війні.

Нещодавно відсвяткував ювілей український артист музичної комедії, співак (баритон), соліст-вокаліст Київського національного академічного театру оперети, народний артист України Сергій Авдєєв. “Один з найяскравіших солістів театру. За роки роботи в Національній опереті України Сергій Авдєєв розкрив себе як талановитий і високопрофесійний актор, створивши цілу галерею яскравих сценічних образів, яким завжди надавав виразної й завершеної сценічної форми”, — зазначено на офіційному сайті театру. Виступає також у концертних програмах із класичним і сучасним репертуаром. Сьогодні пан Сергій — гість “СП”.

Після Амона був князь Орловський у “Летючій миші”, потім “Сільва”, “Маріца”, знову “Летюча миша”, де вже я почав грати Айзенштайна.

— А чи не складно було двічі увійти в одну річку (маю на увазі “Летючу мишу”)?

— Це зовсім різні ролі. У князя Орловського роль невелика. Головне завдання — заспівати вступну арію “Тост Орловського”, що є показовою для вокалу, це, в принципі, все. Потім цей персонаж бере участь лише у невеликих музичних епізодах.

А роль Айзенштайна велика, вона мені дуже подобається — і музика, і атмосфера, і драматургія. У будь-яку годину дня і ночі зможу вийти на сцену і зіграти без репетицій, можна сказати, це моя улюблена роль. Граю її і тепер.

— Ви народилися далеко від України. А чи не складно було опанувати українську мову, якою йде більшість вистав театру?

— Я народився на Далекому Сході. Моя мати корінна сибірячка, а родичі по батьковій лінії родом із Запорізької області. У 1920-ті роки волею долі багато українців опинилися на Далекому Сході. Я побував у тих краях приблизно 20 років тому, відвідав родичів і знову побачив садки вишневі та побілені хати, як в Україні.

Коли мені виповнилося шість років, родина переїхала в Україну. У Черкасах я закінчив українську школу, українською мовою володію вільно.

— А якою була перша повноцінна прем'єра?

— “Містер Ікс” Імре Кальмана, який мав вперше ставитися українською. Це було хвилююче, бо глядач звик до російського тексту, який виконував Георг Отс, саме з ним багато хто асоціював Містера Ікса.

Я першим заспівав арію Містера Ікса українською мовою. Було два україномовних лібрето. Перший варіант виявився невдалим, тому зробили новий переклад. Вийшло досить добре. Це дуже цікава і складна роль. Настільки мені відомо, і сьогодні ця оперета йде українською мовою лише в нашому театрі.

Поставив оперету художній керівник театру народний артист України Богдан Струтинський — дуже сильний і талановитий режисер. Він знає, як зробити виставу, чого вимагати від артиста. Це режисер, якому просто треба вірити — і вистава матиме успіх.

Після “Містера Ікса” були князь Данило у “Веселій вдові”, Барінка у “Циганському бароні”, нова постановка “Маріца”, мюзикли, серед яких “Звуки музики” і “Цілуй мене, Кет!”.

— У “Циганському бароні” Ваш персонаж виїжджає на сцену на коні.

— Дійсно, це так, виглядає дуже ефектно. Проблема лише в тому, щоб у коня був спокійний норов. Під час першої чи другої вистави, коли я почав співати, кінь піді мною став нервувати. Зізнаюся, було не просто доспівати свій номер (усміхається).

— Напевно, важливою для артиста є фізична форма.

— Так, особливо для артиста оперети. Люблю спорт, це залишилося у мене від служби в армії. Коли є кілька вільних хвилин перед виходом на сцену намагаюся показати прес, віджатися від підлоги. Якщо ти забув про фізичні вправи, то можеш ставити хрест на кар'єрі героя. Артист оперети має бути струнким, цього вимагає жанр. Спорт і оперета нероздільні.

— Співаєте в оперетах і мюзиклах. Відчуваєте відмінності?

— У класичних оперетах спів класичний, який нічим не відрізняється від оперного співу. Класичну оперету потрібно співати так само, як і оперу. Це навіть не обговорюється.

А мюзикли потребують іншої вокальної позиції. Є певні вимоги до співаків мюзиклу, певний стиль і його потрібно дотримуватися. Після мюзиклу голос треба відновлювати, повертати його до оперної позиції. У цьому складність і специфіка, але хвилюватися не потрібно. Якщо є міцна академічна постановка голосу, співаеш мюзикли без проблем.

Хоча мюзикл має певні труднощі, але цей жанр мені дуже подобається, особливо роль Петруччо у мюзиклі “Цілуй мене, Кет!”. Вона складна, із музичних номерів, багато драматичний текст, але яка ж це чудова роль! Люблю мюзикли за драматургію, за драматичний текст. Це вистави, які потребують великої акторської майстерності. Цього в консерваторії не вчать. Тому за все, що я вмію в цьому жанрі, вдячний режисерам і власному досвіду, який здобув за ці роки, та інтуїції.

— Коли дивилися мюзикл “Звуки музики”, мимоволі згадується подія, що відбувається в Україні останніми роками.

— Так, є такі паралелі. Посиллю їх відеоряд, де показана Німеччина 30-років і сучасна Росія. Але головне в цій постановці, як і в усіх інших виставах нашого театру, — музика і сюжет.

— Кілька років тому Ви мали нагоду доторкнутися до української літератури і створити образ Богдана Хмельницького у виставі за романом Ліни Костенко “Маруся Чурай”.

— У цій ролі ми працюємо разом із народним артистом України Олександром Кравченком. Основний драматичний епізод ролі — це монолог Богдана Хмельницького на вірші Ліни Василівни. Хочу сказати про величезний вантаж відповідальності, коли виходиш на сцену читати цей монолог. Дуже вдячний колезі по сцені — народному артисту Миколі Бутковському, який мені допоміг у підготовці правильної інтерпретації цього монологу. Читати вірші — справжнє мистецтво. Для мене це надзвичайно хвилююча роль. Дякувати Богу, зробив усе як слід.

— Ви маєте досвід роботи в інших театрах?

— Продовжую співати в Оперній студії Національної музичної академії. Дуже люблю цю робо-

ту, до того ж вона допомагає мені тримати голос у тонусі.

У Каунаському музичному театрі, з яким наш театр єднає давня творча дружба, “Севільського цирюльника” виконують литовською мовою. А мене запросили, аби я до них приїхав і заспівав італійською. Це також цікавий творчий досвід.

Був із театром на гастролях у Румунії, Сербії, Угорщині. Публіка скрізь різна. Інколи граєш, а у відповідь — тиша. А іншого разу публіка заводиться з півоберту. Не сказав би, що українська публіка дуже відрізняється від західної. Глядач має розуміти текст, інакше йому важко реагувати на те, що відбувається на сцені. Знаючи це, коли ми були на гастролях у Румунії з виставою “Бал у Савой”, я вивчив одну ключову фразу із вистави румунською мовою: “Руки вгору!”. Йде вистава, на сцені кумедні смішні епізоди, а публіка мовчить. Але як тільки глядачі почули знайоме сполучення звуків, то в залі стався справжній вибух емоцій. А я сидів і чекав, коли закінчатися оплески, мети досягнуто (усміхається).

— Ми з Вами вже говорили про відмінності оперети й мюзиклу. Напевно, різниться і специфіка виконання оперети та опери?

— Безумовно, для співу опери складніше. Якщо порівняти загальну тривалість вокальних номерів у виставі, то опера буде далеко попереду. Щоб витримати голосове навантаження, опера потребує правильної та міцної вокальної техніки. Але не забуваймо, що оперета як жанр об'єднує, крім музики та співу, ще й пластику, слово та драматичну гру. Ось і вирішуйте, що складніше. Тому скажемо так: опера та оперета — це повноцінні, незалежні самодостатні жанри зі своїми завданнями та методами їх реалізації.

— У Театрі оперети сьогодні — крім оперет і мюзиклів — ставлять опери, балети, навіть драматичні вистави. Чи не забагато для одного театру?

— Політика театру — позиціонувати себе як театр різних жанрів. З цього приводу можуть бути різні думки, часом діаметрально протилежні. Але результат можна бачити за певними факторами. Якщо люди ходять до театру і зали повні — ми рухаємося у правильному напрямку.

Можна багато говорити про те, що оскільки ми Театр оперети, то повинні співати лише оперету. Однак, якщо подивимося на музичні театри Європи, то побачимо, що там співають усе, не створюючи ж нам спеціально Театр мюзиклу чи Театр опери-буф.

Будь-який музичний матеріал для нас цікавий. Приміром, у нас є постановка опери “Севільський цирюльник” з дуже цікавою інтер-

претацією, де, до речі, наші артисти-вокалісти витримують оперне голосове навантаження в повному обсязі.

І драматичні вистави для нас цікаві як з точки зору матеріалу, так і з точки зору акторської майстерності. Актор росте від ролі до ролі. Таке жанрове аранжування цікаве не лише для акторів, але й для глядачів. Коли я починав працювати в театрі, то до нас приходило по 30-50 глядачів, їх усіх збирали в центрі зали. А тепер аншлаги, квитки купують за два місяці до вистави.

— Завдяки чому вдалося цього досягти?

— Насамперед це заслуга керівництва театру та художнього керівника, народного артиста України Богдана Струтинського. Було вироблено стратегію розвитку театру, продумано рекламну політику. Це відразу вплинуло на імідж театру, касову виручку.

Наша мета — видавати високоякісний музичний продукт, який був би рентабельний, подобався глядачам. І процес постійного розвитку триває всі ці роки.

— Як переживаєте суворий карантин?

— Важко. Засумували за музикою, виставами. Голос потребує навантаження, треба співати щодня. Якщо такої можливості немає, то голос слабне. Тепер відновлюємо сили.

Після завершення суворих карантинних обмежень створили концерт “Від серця до серця”. Ініціатором цього проекту став головний диригент нашого театру Сергій Дідок. Він підібрав прекрасну музику, написав аранжування для невеликого складу симфонічного оркестру. Концерт вийшов камерним, родинним, поруч із публікою. Усі ми отримали від цього концерту величезне задоволення.

Дуже радий, що мене запросили до цього проекту. Нашим завданням було показати, що українська пісня надзвичайно красива й мелодійна. У нас є що співати. Можемо українською музикою заповнити ефір будь-якого радіо.

Але, звісно, сумую за великою сценою. А якщо доводиться брати участь у проєкті, де поруч із тобою на сцені весь оркестр, це взагалі фантастика.

Зараз у театрі триває робота над мюзиклом “Доріан Грей”. Це дуже цікавий проєкт, у якому задіяно багато акторів. У мене невелика роль. Якщо дозволить епідеміологічна ситуація, то випустимо виставу в цьому театральному сезоні.

У класичній опереті я зіграв багато ролей. Із задоволенням розгляну будь-яку пропозицію ролі, що підійде моему голосу.

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

— Пані Олександр, Ви відзначили своє 85-ліття. Це багато чи мало?

— Безперечно, багато. Але тут головне, що людина встигла зробити за цей час. Скільки б років не прожив, а шкода покидати білий світ. Набуто досвіду, знань, щось зроблено, а тобі видається: мало. Тож плануєш зробити щось ще, але то вже як Бог дасть.

— Що б Ви зарахували до своїх здобутків і перемог?

— Найперше — ніколи не кривила душею, намагалась, як мовлять земляки-полісяни, жити по правді, хоча то завжди не просто. Ніколи й нікого не зраджувала, але й не прощала зради.

А ще зберегла життя й здоров’я своїй матері. Воєнне лихоліття, тяжкі випробування ще в ранньому дитинстві дали зрозуміти, що мати — найрідніша і найдорожча людина, дарма, що постійно хворіє. Усвідомила свій головний обов’язок: зберегти їй здоров’я. Бачила, як вона понад силу надривається над чимось, — не вагаючись, кидалася на допомогу: “Дайте я!” Хоч і в самої бракувало сили. Ніколи не дозволяла собі непослуху і ніколи нічого в неї не просила. Бо що вона могла дати? Хіба що серце.

З восьми літ три роки поспіль випасала корів без будь-якої підміни у свято чи будень. Збудять тебе зі сходу сонця, і ти, куняючи, женеш худобу на пашу, а приганяєш уже смерком. З невеликою перервою опівдні. А так хочеться погратися з іншими дітками!.. Та я не ремствувала: іншого виходу не було.

— У своїй книзі “Мов спалах блискавки” Ви кажете, що люди вважають дитинство раєм. “А моє дитинство, — стверджує Ви, — спалила війна”.

— Так, у прямому сенсі цього поняття. Наприкінці зими 1944-го ввечері в наше село зайшов загін “українців” — так називали мої земляки вояків УПА. Чим могли — нагодували, дали прихисток на ніч. Над ранок на село ринули “червоні”. Упевні, аби не піддавати населення небезпеці, відстрілюючись, подалися до Полищеського лісу. Розлучені нападники заходилися палити людські оселі. Робили це цілеспрямовано та вміло: спочатку підпалювали хати, а потім, вириваючи палаючі снопки солами із стріх, несли їх до господарських будівель, що вмиг спалахували, і залишали на обійстях озброєного бандита, аби господарі нічого не погасили. І в цьому вогняному пеклі забігає на наше подвір’я сусідський хлопчик Юрко Мацик та мчить на город.

— Стой! — кричить палій. Але малий не чує і біжить далі. Автоматна черга — і Юрко, розкинувши руки, падає обличчям у сніг.

— Та він же дитина! — вигукує кризь сльози мама.

— А мене какає різниця? Сказано стоять, — значить, стой, сволоч! Мене ведь человека убить всё равно что муху!

Через день налетіла нова банда “червоних”, пограбувала решту села і забрала у погоріль-

«Тож ще зозуля нам кує і сонце сяє у зеніті»

13 березня відзначила своє 85-ліття відома волинянка, щира патріотка рідного краю, авторка “Слова Просвіти” Олександра Павлівна Кондратович. Попри суворі вимоги карантину, колеги навідали імениту землячку, розпитали про пережиті, досягнення, плани на майбутнє та запропонували “Слову Просвіти” текст цікавої розмови.

ців останнє. У мамі — козуха та чоботи, у батька — светра, у мене здоровенний дядюра зірвав з голови кранну хустину. Сказано ж — “народні месники!” Тільки ж мстили не ворогові, а народові!

Сім’я перебралася до сусіднього села. Напрвесні батько вирішив лісом пробратися на рідне обійстя, скопати грядку та посіяти тютюн на розсад, обіцяючи до вечора повернутися. Не повернувся... Хуторяни знайшли його з відрубаною головою. То була помста за сина — вояка УПА. За два роки не стало і брата...

З Божою поміччю пережили. 1947 року повернулися до рідного села без будь-яких продуктів запасів. Тяжко голодували, проте вистояли. Я дуже хотіла вчитися, тому вчилася на “відмінно”. Бачачи ж, як матуся радіє кожному моєму успіхові, ще більше старалася.

Семирічку закінчила відмінно, перечитавши всі книги шкільної та сільської бібліотек. Тож, аби погамувати мої читацькі апетити, вчителька російської мови й літератури Марія Іванівна Глоба давала на день-два почитати книгу, яку вона привозила для себе з районної книгозбірні. Той огром прочитаної літератури формував моє ставлення до навколишнього світу і найближчого оточення. Була переконана: людина може досягти найскладнішої мети, якщо вперто й наполегливо працюватиме.

У педагогічному училищі також навчалася відмінно, готуючись до майбутньої вчительської праці. Підвищена стипендія полегшувала моє життя, бо взимку мама не могла допомогти харчами. В уяві я вже малювала привабливі картинки учительського життя і поставила собі за мету здобути вищу освіту — університетську! Витворила образ Учителя: ерудований, всебічно розвинений, досвідчений, добрий, любить дітей і свою працю. Тож намагалась не лише ґрунтовно засвоювати навчальні предмети, а й всебічно розвиватися: грала на домрі, гітарі, малювала, співала. Керувала дитячим хором базової школи, виконуючи обов’язки старшої піонервожатої.

Заклади культури тоді шукали талановиту молодь. Від нашого училища до обласного центру народної творчості відправили й мене. На жаль, ніхто з нас відбору не пройшов, але все-таки ми сприйняли це за успіх.

— Виходить, до свого вчительського покликання Ви підійшли у всеозброєнні.

— Ваша правда. Однак життєві обставини перекреслили мої попередні плани. Довелось замість стаціонарного навчання в університеті влаштуватися на роботу. Наступного року я поступила на заочне навчання до Одеського держуніверситету і взяла на своє утримання маму. Учительську працю розпочала в Качинській семирічці та отримала керівництво найбільш проблемним класом — 26 непосидючих хлопчиків і 6 дівчаток.

Найперше: вирішила пильніше придивитися до своїх школярів. Шукала в кожній дитині притаманну їй золотинку, формувала мотивацію до навчання. Як мовиться, хто шукає, той знаходить. Дуже допомогли мені власні знання, бо могла знічев’я перекласти комусь речення-два з німецької, іншому — підказати з розв’язком задачі. Мій авторитет зростав, і успіх не забарився. Про різні види та форми нашої спільної роботи можна написати цілий трактат або й роман. Крім того, я керувала учнівським хором та хором сільської молоді, організувала самодіяльний драматичний театр. Для випускників семирічки невдовзі відкрила 9 клас Ковельської вечірньої середньої школи.

Тут, у Качині, почала дописувати до районної газети, зацікавилася пісенним фольклором земляків. По сусідству жила одинока жінка Клавдія Михайлівна Логвинська, або баба Кладьба, як прозивали її в селі. Вона справді була справжнім бездонним кладезем народної творчості.

*Пісеньки, пісеньки,
Скільки я вас вмію,
Позбираю в фартушок,
По полю розсію, —* якось наспівала мені бабуся.

І хоч добре їй ніколи не велося, але рідні пісні, перекази, приповідки на все життя залишилися в її серці. Мріяла, що закінчу університет і запишу збережене, але, на жаль, не встигла... Які скарби пісенного фольклору понесла баба Кладьба на той світ, неможливо навіть уявити!

Пізніше були Нуйнівська, Ворокомлівська середні школи. Поеднувала вчительську працю та обов’язки заступника директора, керувала класами. Іноді й тепер зустрічаємося, підтримуємо зв’язок телефоном із випускниками.

— А як Ви знаходили спільну мову з непростими класами?

— Ми багато говоримо про всебічний розвиток учнів і дуже мало для того робимо. Класний

керівник має подбати про шляхи та засоби для розвитку кожної дитини. Не менш важливим було формування у вихованців почуття патріотизму, любові до рідного краю. У той час можна було почути від сусідів: “Поліщук затурканий, тупий, відсталий” тощо.

З перших днів перебування в Качині я записала давній переказ про якогось зарозумілого німця, який ні з ким не рахувався й не вітався. Але давні качинці... такі перевиховали його, і він, залишаючи село, побачив: на озері, що розкинулось посеред села, гуска плаває. То він зняв капелюха та й привітався: “Добрий день, гусю! Навчила мене ваша Русь шапку знімати і “добрий день” казати”.

Мої учні почули тоді цей переказ уперше. Роком пізніше було знайдено давній скарб зброї, що належала якомусь готу, який приходив сюди як завойовник, намірився повернутися, але не повернувся. Либонь, не з власної волі. Такі факти не залишали дітей байдужими.

— Хотілося б, щоб ви хоч кількома словами розповіли про свою працю завідувачки методичного кабінету райвно.

— То відтинок життєвого шляху в 12 років. Ми розробили систему роботи з педагогами-початківцями. Організовували екскурсії, різні відпочинкові заходи, створили клуби молодих учителів, які очолили президенти. Дехто насміхався: “Полісся — і президенти, ха-ха!” Та ми працювали не покладаючи рук. Наш досвід із молодими педагогами вивчався республіканським і всесоюзним міністерствами освіти.

Очолила районне відділення Педагогічного товариства УРСР, яке тісно співпрацювало з Товариством охорони пам’яток історії та культури на чолі з незабутнім Петром Троньком. Досліджували й вивчали народну культуру та творчість. І хай то було не повноцінне відтворення народних звичаїв, але це будило народну пам’ять: ми співали — а люди... плакали. Майже всі вихідні я присвячувала вивченню народних звичаїв і обрядів, записам пісенного мелосу. Уліт-

ку 1976 року записала два весільні обряди в Гуті-Камінській і Видричах. І... потрапила в поле зору місцевих кадебістів, Олександр Симонов буквально ходив по п’ятах, я отримувала перлюстровані листи. Врятували мене участь у VI з’їзді Педтовариства та перехід на роботу до його обласного відділення. За чотири роки в ньому вивела наш підрозділ на друге місце в Україні.

Вихід на пенсію позбавив мене службової поденщини. Читаю лекції у ВІППО, зустрічаюся із учителями та учнями Волині. Багато працюю над вивченням народної культури, традицій і звичаїв, мелосу поліщуків, впорядкову зібраний матеріал, пишу книги. З Божою поміччю вдалось видати 18 книг: “Калиновий квіт Полісся” (співаник), “Народина, або Дарована Богом свіча: родильні звичаї Західного Полісся”, “Народний календар Волинського Полісся”, що були визнані “Книгами року”, “Нуйно: на скрижалях історії та сьогодення”. Книгу “Весілля на Поліссі” поповнила розділами: “Вінкоплетини”, “Корований та сирний обряди на поліському весіллі”, “Особливості поліського весільного етикету”, видала працю “Поліська весільна епопея”. Непростим сторінкам свого життя присвятила книгу споминів “На перехрестях долі”.

Коли моє рідне село Кримне з його 400-літньою історією віроломно позбавили статусу окремого населеного пункту та історичної назви і приєднали до його колишньої вулиці Броничі, що лише 40 років тому стала селом, кинулась на відвоювання справедливості. Спочатку була сама, згодом приєдналися деякі мої земляки. 9 років тривала боротьба, але ми перемогли! Ще 9 років потратили, аби поставили відповідні знаки на в’їзді та виїзді із села. Довелось навіть написати книгу “Кримно і Броничі: минушина та сьогодення” (близько 200 сторінок). Але праця не пропала марно: коли Українська Церква отримала статус Помісної, моє рідне село було першим у районі, що перейшло до ПЦУ.

Свій вірш, присвячений селу, закінчую словами:

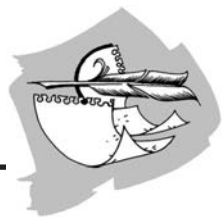
*Й ти відродилось, село моє,
І будеш довго, довго жити!
Тож ще зозуля нам кує
І сонце сяє у зеніті.*

Своє 85-ліття зустріла книгою “Мов спалах блискавки: Камінь-Каширське педагогічне училище в документах, персоналіях та споминах”, що побачила світ три місяці тому. Тож поки рука тримає стилі, а пучки знаходять клавіші комп’ютера, працюватиму.

— Нехай сонце Вашого життя ще довго “сяє у зеніті”! А до звання почесний краєзнавець України, премій імені Миколи Куделі та Василя Кмецинського додадуться інші відзнаки.

Алла ДМИТРЕНКО,
доцентка кафедри музеєзнавства, пам’яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Петро ШКРАБ'ЮК

У 1592–1598 роках Вільям Шекспір створив сто п'ятдесят чотири сонети про любов, серед яких є такий (сто шостий):

Коли в літописах померклих днів
Стрічаю описи облич вродливих,
Божественній красі натхненний спів
На честь жінок і лицарів поштивих,

Палкі слова про осіяну вроду,
Врочистий гімн устам, очам, бровам, —
Упевнююсь, як в той пісенний храм
Ти увійшла, як у свою господу.

Провидженням були тобі похвали
Співців, що мріяли про твій прихід.
Тебе провидячи, вони як слід

Краси у давнину не оспівали.
А ми, кому явилась нині ти,
Знімівши, слів не можемо знайти.

***

Відомо, що людина створена на образ і подоби Божу, а надто жінка як продовжувачка роду і берегиня традицій, моралі та домашнього вогнища. Тим-то краса її вражала і вражає продовж віків. Коли проходила спричинниця Троянської війни Елена, то всі чоловіки оглядалися — така вона була вродли-

«Божественній красі натхненний спів»

ва: “Страшно обличчям своїм на богинь вона схожа безсмертних”, — писав Гомер. А тому “жодна зі смертних жінок не могла зрівнятися з нею красою. Навіть богині заздрили їй”.

Побожні почуття викликають у нас (навіть коли дивитись репродукції) *Джоконда* чи Рафаєлева *Сікстинська Мадонна*, яка нагадує нам Богоматір, чи Шевченкова поема *Марія*, чи безліч інших жіночих образів, чії чари водили рукою маляра та надихали поетів.

“Твір не буде людяним без обожнення жінки, — наголошує старійшина українського письменства Віктор Міняйло, — бо все, чим живе людство, — в ній. Це моє кредо, бо батько нічого не втрачає при народженні дитини, а мати — ще й силу кісток своїх віддає їй. Та що там, у найкращий період свого життя, у розквіті, жінка кров'ю стікає за право дітородства, за рід свій, за народ, за людство. Без обожнення жінки літературний твір приречений на поразку”.

Вияв мрії — обожнювання жінки (чи дівчини) на відстані. Згадаймо Петрарку та його дванадцятирічну улюбленицю Лауру чи Данте і божественну Беатріче, яким обидва поети присвятили чудові сонети. Згадаймо середньовічні лицарські турніри та мандрівних трубадурів, які свої перемоги в поєдинках і поезію теж присвячували жінкам, плекаючи культ *Прекрасної Дами*.

Краса це змалку захопила видатного письменника-мислителя і політв'язня Миколу Руденка. Це проявилось під час юної стрічі з циганкою. “Циганка, — згадував Микола Данилович, — супроводжувала мене до крамниці й назад, до самого дому. Щось вона, звичайно, говорила, але це не мало жодного значення. Я її не слухав — тільки дивився в надзвичайно вродливе обличчя, обрамлене білою в'язаною хусткою. З перших кроків на цій землі вродла мала наді мною таку владу, що я завжди готовий був забути про все на світі й безвідмовно їй коритися. В самій вроді, незалежно від інших якостей, я бачив щось *святе, ангельське (курсив мій — П. Ш.)*. Мушу признатися, що

так це лишилося й до сьогодні, хоч я, звичайно, мав доволі гірких розчарувань”.

А проте, як говорив інший український прозаїк, Микола Кравчук, “є ще в цьому раз даному світі багато радостей, а серед них найбільше для нас диво — жінка”.

***

Краса жінок, їх млюсть, їх руки нездужалі —
Причасниці блаженств, причетниці провин,
І очі, що п'янять за всіх міцніше вин,
Та часом кажуть “ні” самцям,
нестримним в шалі,

Їх голос, що завжди притишує нам жалі,
Як навіть зраджує — який хороший він!
Ласкавий спів, ранковий клич,
вечірній дзвін,
Прекрасний плач, що мре в затишних
згортках шалі...

Так писав французький лірик Поль Верлен (1844–1896), як і безліч інших поетів, що особливо чуйні на красу жінок. Попередник

Маруся Чурай

Верлена, П'єр Ронсар (1524–1585), визнавав, що: “Перед красою їх безсилі ми в двобої, / Вона сильніша всіх — богів, людей і зброї”. Не випадково героїнями більшості поезій Роберта Бернса (1759–1796) були дівчата:

Бо це ж краса з усіх красот,
Усіх створінь перлина:
Мужчина в Бога був ескіз,
А жінчина — картина.

А от що писав в “Австро-руських споминах (1867-1877)” Михайло Драгоманов, який влітку 1875 року подорожував по Галичині й Буковині, відтак добирався до Путилового з гуцульських Кутів. Був голодний. “Зоставалося годуватись чудовими ландшафтами та красою люду, а надто жінок і дівчат. Нігде в руському світі нема такої краси. А жіноцтва, найбільше дівчат, по дорозі попадалось чимало, бо, — як побачив я тоді з дивом, — там такий звичай, що дівчата поправляють дороги у празник. А в той день був якийсь празник. В однім місці коло дороги поралось щось з 70-80 дівчат і молодий, одна ліпша другої, всі завітчані, в празникових одежах”.

Так, українки напрочуд вродливі. 1924 року архітектор й мистецтвознавець Володимир Січинський опублікував книгу “Чужинці про Україну” (перевидана 1992-го в Києві), в якій, зокрема, навів низку фактів про враження іноземців від перебування на нашій землі. “Найбільше ласкавости в словах і жестах знайдеш на Русі, спеціально в жінок...”, — відзначав один з таких мандрівників, німець Ульріх фон Вердум, у своєму “Щоденнику подорожі...” за 1670-1672 роки. — Тому кажуть, що у Львові живуть такі гарні, делікатні й спокливі невісти, як, зрештою, нігде на цілій земній кулі. Зустрів там я сам порядну жінку, котра, коли я щось хотів у неї купити, вміла мені сказати чемний комплімент у латинській мові і вміла висловитися в дуже підслесливих виразах”.

Закономірно, що українські дівчата ставали дружинами султанів, царів, принців (Роксолана, Олена Глинська, Марія Десницька...), людей, які залишили яскравий слід у письменстві й світовій культурі.

Реальні сільфіди Івана Франка

Насамперед, що таке сільфіда. Сільфи, сільфіди (франц. sylphes, ж[іночий] r[іd] sulphides...), як пояснює *Словник іноземних слів* (Київ, 1974), “...у повір'ях багатьох європейських народів один з видів ельфів — духів повітря”.

Сільфіда — це істота вигадана, примарна і водночас ідеал, до якого чоловік прагне все життя. За такою ідеальною жінкою тужив Іван Франко. І шукав... Про це він болісно говорить у вірші “Тричі мені являлася любов” (“Третій жмуток” ліричної драми “Зів'яле листя”):

Тричі мені являлася любов.
Одна несміла, як лілея біла,
З зітхання й мрії уткана, із обснов

Сріблястих, мов метелик, підлетіла.
Купав її в рожевих блисках май,
На пурпуровій хмарі сіла

І бачила довкола рай і рай!
Вона була невинна, як дитина,
Пахуча, як розцвілий свіжо гай.
Несміливою “лілеєю білою”, першим незабутнім коханням була Ольга Рошкевич, яка, однак, у вересні 1879-го вийшла заміж за о. Володимира Озаркевича (брата Наталії Кобринської) і яку, за словами одного з франкознавців, Франко “шукав... в інших жінках”. Вслід за нею:

Явилась друга — гордая княгиня,
Бліда, мов місяць, тиха та сумна,
Таємна й недоступна, мов святиця.

Мене рукою зимною вона
Відсунула і шепнула таємно:
Мені не жити, тож най умру одна!

І мовчки шезла там, де вічно темно.
Явилась третя — жінчина чи звір?
Глядиш на неї — і очам приємно,

Впивається її красою зір.

Та разом страх бере, душа холодне
І сила розпливається в простір...

Тими наступними сільфідами, і теж, як українка Ольга Рошкевич, цілком реальними, були дві польки: “горда княгиня” Юзефа Дзвонковська (1862–1892), котра померла від сухот, і вродлива, але холодна, цілком байдужа до поета (“жінчина чи звір”), Целіна Журовська, в заміжжі — Зигмунтовська (1856–1941).

Поетична драма “Зів'яле листя” з'явилася 1896 року — через десять літ після вінчання в Києві з “східнячкою” Ольгою Хоружинською, який поет (щойно виповнилося дев'ять місяців їхнього подружнього життя) присвятив вірша, дякуючи “...за дар малий, а безцінний твій, /

Молодий Іван Франко

Що, мов цвіт, скрасив шлях осінній мій...”

І це природно. Шукаючи сільфіду й усвідомлюючи, що навряд чи знайде її в Галичині, Франко одружився з Ольгою Хоружинською — насамперед з політичних мотивів, з почуття соборності: Схід і Захід разом. Це була світла жінка з вищою освітою (закінчила в Харкові Інститут шляхетних дівчат і Вищі жіночі курси в Києві), патріотка, проте спадкова нервова хвороба, яку посилювала трагічна смерть найстаршого сина Андрія в квітні 1913 року, частково побутові негаразди, призвели до того, що в грудні 1914-го Франко віддав її до шпиталю на вулиці Кульпарковій, де вона пробула чотири роки, вийшла звідти 1918 року, коли чоловіка вже давно не було в живих...

***

Реальність завжди залишається реальною, а мрія — мрією. Хоча інколи вони поєднуються, про це пізніше. А тепер — “Фантазія” французького поета й есеїста Жерара де Нерваля (1808-1855):

І біла жінка з чорними очима,
У старовиннім строї край вікна...

Здається, я дорогами земними
Колись стрічав її! — і знов вона...
Книжні ремінісценції про “білу даму” навiali і вірш Богдана Лепкого, в якому він смиренно зазначає: “Не прошу любові ані ласки” (цикл “Intermezzo”, 1922), лише закликає:

Будь мені як тая біла дама,
Що по замку в тиху північ йде,
Будь мені неначе скарб Сезама, —
Ключ пропав... Ніхто не віднайде...

Це і є стремління до ідеалу, пошуки його, прагнення, щоб кохана відповідала уяві свого обранця. Той же Богдан Лепкий пише: “Коли ти, мила, дійсно з неба родом, /

Перше кохання Івана Франка
Ольга Рошкевич

То чистою останешся навіки...” Але де вона, ця мила?

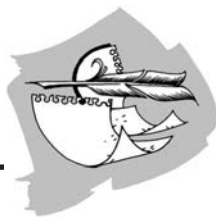
Не знаю, де вона і як її назвати,
Який у неї голос, плач і сміх,
Не знаю, чи стріну її, щоб розказати
Свій біль найтяжчий і найгірший гріх.

А все ж таки за нею я скучаю
На самоті і в час гучних забав,
Серед степу і в калиновім гаю —
Немов мені хтось моє щастя взяв.

І тільки іноді в вечірню годину,
Коли в душі настане тишина,
Коли я шум і гамір світа кину, —
Здається, ніби при мені вона.

Здається, ніби синіми очима
Вдивляється у душу, ген на дно,
І промовляє тихими словами
Так, як колись давно-давно-давно.

***

Широка й чуйна вдача митця не може не реагувати на красу, бо, зізнавався Ользі Рошкевич Іван Франко, “красота людська, чи то мужчин, чи женщин, все робить на мене дуже сильне враження, я не раз цілими годинами броджу по місту, роботу покидаю в хаті, щоб тільки досита надивитися на лица хороших людей...”

Однак, як сказав мудрий шотландець Бернс, краса — це ще не все, ще треба й до краси. Власне, про це ж писав і Франко у вірші, присвяченому учительці й письменниці Клементині Попович (1884 р.), як відповідь на її вірш під вимовною назвою “Мусиш любити!”:

Гарна дівчино, пахучая квітко!
Оком і словом стріляєш ти мітко!
В серця чутливий потайник укритий —
Хто тебе бачить, той мусить любити.

Тільки ж не гнівайся за щиреє слово:
Світ і життя ти береш поверхово,
Мислиш, хто спів твій полюбить і очі,
Той вже нічого на світі не схоче.

Сли для очей і для пісні твоєї
Кине він все — боротьбу за ідеї,
Працю для тих, що їх тиснуть окови, —
Вір мені, серце, не варт він любови.

Сли ж, крім очей і крім слова дзвінкого,
Ти не даси йому в житті нічого,
В бій не загірєш і ран не загоїш,
Вір — і сама ти любови не стоїш.

Блиск чарівничий очей потускніє,
Зміниться голос, і спів заніміє, —
Сли ж в твоїм серці і думці пустинно,
Чим ти тоді причаруєш, дівчино?
Якраз такого поєднання — фізичної і духовної вроди, що передбачає взаєморозуміння, взаємопідтримку, — і шукав Франко. “Ідеал мій є ж е н ш и н а в повнім значінні слова, жінчина — чоловік, жінчина — мисляча, розумна, чесна і переконана (...) до того ідеалу загального додати ще лишень жінчину люблячу, гарячу, сердечну, щиру — і се весь мій ідеал...”

Або візьмемо нашого сучасника — поета із Закарпаття Петра Скунця. Ще зовсім молодим (1964 рік) він писав:

Дружино мила...
Я ще нежонатий,
А про дружину думаю,
немов
Плоди своєї мрії пожинати
Я забажав,
хоч мрії не знайшов...
Сильфіда й далі бентежить уяву чоловіків.

Для двадцятип’ятирічного льотчика і нездовго славного письменника Антуана де Сент-Екзюпері “та, яка потрібна, складається з двадцяти жінок...” — писав він з Парижа до матері.

І її шукають. Джакомо Казанова уславився своїми любовними перемогами (підкорив сто тридцять дві красуні), але так і не знайшов єдиної, помер наодинці, описавши перед тим у 12-ти томах свої пригоди, між ними і ту, яку мав у Львові з цнотливою сільською дівчиною — звісно, як це він здебільшого робив, за винагороду: заплатив її батькові сто флоринів.

“Любов до жінок, несвідома і майже безособова, — пояснює Андре Моруа, — не завжди є ознакою непостійності чи легкового марнотратства почуттів; навпаки, її викликає вперте прагнення знайти сильфіду, яка приходить у наші сні і вимисли нашої юності і яку не може замінити ні одна з реальних жінок”.

Одним словом, незвичайну силу має уявна кохана, яку Петрарка і Данте, та й наш Франко, бачили в конкретних жінках, але на відстані; Нарваль і Лепкий — у вінках старовинних замків; Гейне — на морському дні. (Див.: Гейне Г. Вибрані поеції / За редакцією Л. Первوماйського. К.: Держ. вид-во худ. л-ри, 1955. С. 114—115).

До інших сильфіди навідувались у снах, про що згадує Андре Моруа в есеї про Шатобріана. І не тільки до Шатобріана...

Давно мені якась незнана жінка сниться,
Що любить так мене, як я її люблю,
Та образу її ніяк не уловлю —
Щоразу та й не та, щось мусить відмінитися.

Відомо їй все те, що іншим таємниця,
Що в серці я таю, що серцем я терплю,
І вміє лиш вона змивать печатъ жалю
З мого чола, ласкава жалібниці.

Яка вона на вид, не пригадаю я,
Ім’я не втямлю теж — якесь ясне ім’я,
Як тих улоблених, що рано смерть скосила.

Зір мов у статуї, а голос недзвінкий,
Немов віддалений, притемнений такий,
Як у покійників, що їх забуть несила.
Це сонет Поля Верлена “Марення” з циклу “Меланхолия” у перекладі Миколи Лукаша. Сонет значущий. Бо якщо вірити в існування паралельного світу, в якому нема часу, то, можливо, саме з цього незримого світу приходять загадкові істоти, матеріалізуються, бентежачи людей земних.

Любомир Сенік

Приклад — оповідання письменника Валентина Распутіна “Наташа”. “Те, про що я хочу розповісти, — зазначає на початку Распутін, — є дивним поєднанням сну, може навіть не одного сну, з дійсністю, яка надала цій історії викінченого, хоча й не повністю розгаданого сенсу, який, мабуть, залишився ще більш таємничим”.

Герой оповідання Распутіна чекає на важку операцію, і саме в цей вирішальний час, третього дня, в лікарні появляється неговірка медсестра Наташа. Пацієнт зразу відчув, що вже колись зустрічав її, але де, за яких обставин... Соромно запитувати й Наташу, яка, однак, мовби захопче згадати... Та після операції, в напівпритомному стані, настало просвітління: “Наташа, я згадав, згадав... ми літали...” Наташа захвилювалась, легко торкнулась м’якою рукою його гарячого чола і хутко відійшла... “І чому я відразу не здогадався, — продовжує Распутін, — що це вона і є, та дівчина зі сну?” Саме вона навчила літати (автор детально відтворює цю сцену на горі, галяву, звідки обидвоє знялись і заширяли над Ангарою), а коли знову нехотя повернулися на поляну, то Наташа пообіцяла, що “буде приходити”...

Де кілька днів, переселившись назад до палати, пацієнт з нетерпінням чекав на прихід Наташі — і марно. А коли нарешті запитав про неї, йому відповіли, що Наташа звільнилася і виїхала з міста. Виявилось, у лікарні вона працювала недовго.

Таємниця Наташа не була сильфідою ліричного героя, він не вимріяв її, — вона сама прийшла до нього в сні (щоб літати), а потім — до лікарні, щоб піклуватися, оберігати. Вона тут виступає як ангел-охоронець. А може, насправді то був ангел-хоронитель в образі чуйної дівчини?

***

Подібна до Наташі дівчина Доротея з повісті болгарина Павела Вежинова “Бар’єр”: вона самохіть прийшла до героя цього твору — композитора Антонія Манева, сорокарічного чоловіка, якого покинула дружина, — щоб навчити його літати, і не уві сні, а навіч, тримаючись з нею за руки, як птахи. Одного разу політ відбувся... Композитор, оговтавшись, ніяк не міг повірити, що це сталося, почав навіть боятися Доротеї, на декілька днів покинув її, щоб осмислити пережите, і Доротея викинулася з вікна. Ось промовистий епізод,

Сни, які стали явою

поданий на початку знайомства. Композитор на прохання Доротеї заправ свій новенький твір.

— Подобається? Чого ж ви мовчите?

— Дуже подобається! — похопилась вона.

— А знаєте, як я цю річ назвав?

— Знаю. — Доротея не зводила з мене очей. — “Кастильські ночі”.

Навряд чи вона дужче б ошелесила мене, коли б просто підхопилася і вкусила за ногу. Бо річ називалася саме так. Але це знав тільки я, більше ніхто: я ще нікому про це не казав, навіть не встиг поставити назву в зошиті...

— Хто вам сказав?

Доротея здивувалась:

— Ніхто... — Тепер я вже не зводив із неї погляду, натужно морщачи лоб, а вона несподівано рівним голосом пояснила. — Я не зовсім така, як інші люди. — Й за хвилину додала: — Я божевільна.

Однак Доротея не була божевільною в звичному розумінні. Вона прийшла в суєтний матеріалістичний світ зі світу незримого, вічного, щоб підняти на його висоту (навчити літати — духовно, звісно) й Антонія, причому не якогось там обивателя, а людину творчу, в міру обдарованого. А проте навіть він не зміг зламати рамки стереотипів, усталених понять і звичок. Конфлікт неминучий. “Цілком нормальні люди не літають”, — сказав він лікарці-психіатру, і це вже після того, як йому завдяки Доротеї вдалося відірватися від землі і так близько наблизитися до зір. “Літати не можна! — з тупою наполегливістю сказав я. — Це божевільня. Нормальна людина ніколи не полетить”. І він більше не “полетів”, а Доротея з розпачу викинулася з вікна...

***

Про іншу милосердну незнайомку пише й учений та письменник зі Львова Любомир Сенік в оповіданні “Загадкова історія”, що його він присвятив професорові Л. Шевченкові. Бо цей професор-медик і був свідком незвичайної події, яку й розповів Сенікові, а той — нам, читачам.

В цій оповіді діє лікар Адріян, до якого в палату привезли його товариша чи доброго знайомого Миколу, який невиліковно хворий. Незабаром у палаті появилася нова медична сестра, і лікаря вразило не те, що вперше її побачив, а те, що “усе в ній було якесь — Адріян шукав слова — не тутешнім”. Коли ж запитав, як її звати, то почув: “Нехай буде... Мар’яна”. Це була дивна відповідь. На інше запитання, чи вона навчається в інституті, Мар’яна назвала курс і своє прізвище. Адріян читав на цьому курсі лекції, але такої студентки не пам’ятав, проте промовчав, бо подумав, що старіє... Опісля Мар’яна щоразу приносила і клала на столик у узголів’ї Миколи то гвоздики, то яскраві троянди,

чергувала коло нього, від неї весь час струменіла невидима хвиля, яка огортала лікаря, бентежила його; він ловив себе на думці, що дівчина знає, що буде далі, і відчував провину перед нею, що не може врятувати Миколу...

На похороні Адріян звіддала, на протилежному боці, угледів Мар’яну, яка була в чорному; в останню мить вона ніби попливла, зникаючи в імлі білого цвіту. До лікарні більше не прийшла, тому Адріян навідався на курс, запитав про Мар’яну. “Ніхто її тут не знав, не бачив. Те саме сказали в деканаті”.

“Загадкова історія” багато в чому перекладається з “Наташею” Валентина Распутіна, хоча Любомир Сенік, як зізнався переогом, цього оповідання не читав, та й розв’язка в обидвох письменників інша: в Распутіна пацієнт видужує, в Сеніка — вмирає. Але і там, і тут діє дівчина: в Распутіна вона прийшла нагадати про польоти, в Сеніка — полегшити хворому останні дні і провести на вічний спочинок.

***

Не будемо шукати раціонального пояснення різних дивних фактів, бо, зрештою, хіба можна переконливо й однозначно пояснити їх? Хіба можна пояснити пригоду, яка сталася на фронті (на Білгородщині) з Петром Углярком — майбутнім автором численних літературних творів. Під час безпросвітної хурделиці він у шинелі з тонкого англійського сукна, прямуючи до польового аеродрому, збився з дороги, почав замерзати — і тут почув, що якась жінка б’є його рукавицями, намагається підняти... І опинився вояк в одній-єдиній хаті серед снігових заметів, здивований, як ця маленька й худорлява жінка зуміла перетягнути його через поріг та укласти в ліжку... Зігрівшись, Углярко одягнувся, заходився шукати свою рятівницю, проте її ніде не було. Заметіль усухла, і він добрався до летовища, довго думаючи про своє загадкове врятування. Кортіло тут же вийти на ту саму дорогу, розшукати ту саму хату, де лежав на білій, чистій постелі, бачив ікони й лампадку під ними (то було якраз на Святвечір), проте не зміг — почалися виснажливі польоти...

“Тоді лише, як знову почалася хуртовина, — згадував Углярко, — відпросився я в командира. Узав з собою пробитий кулями парашут — шістдесят метрів першокласного шовку — думаючи, що зроблю-таки й подарунок моїй хрещеній. І, здається, по своїх слідах я йшов, але ніде не бачив солом’яної стріхи. Шукав її і другого, і третього дня. Певне, нічого не було, просто усе примарилося мені”

Дома розказав я про те, як мене порятовано на Білгородщині. На що матір моя, тихо схлипуючи і втираючи очі від сліз, сказала: “То Матір Божа прийшла тобі на поміч, бо ж я увесь час молила, просила її”.

Пам'ятник Шевченку в Полтаві: відзначення 95-річчя з часу встановлення

Історико-просвітницький вечір “Не забудьте пом’янути незлим, тихим словом. Цікаві факти про пам’ятник Тарасові Шевченку у Полтаві” влаштували Департамент культури і туризму Полтавської облдержадміністрації, обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Котляревського та Північно-східний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам’яті (УІНП). Захід присвятили 95-річчю з часу встановлення в Полтаві пам’ятника Тарасові Шевченку.

ки “українізації” і справи “Спілки визволення України”, — наголосив пан Олег.

Головний доповідач — доктор історичних наук, завідувач кафедри культурології Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Короленка Олександр Лук’яненко, підготував цікавий виступ про історію встановлення пам’ятників Тарасові Шевченку в Полтаві та інших містах України, супроводжуючи її слайд-презентацією.

“Пам’ятник Тарасові Шевченку у Полтаві є унікальним для всієї України, бо створений у стилі авангардизму. Вціліло лише два “авангардних” пам’ятники Кобзарю, а в оригінальному стані — лише полтавський. Це наш духовний маяк, бо багато в чому закріплює наше бачення минулого, а ще європейські прагнення українців, бо по суті є одним із модерних для свого часу”, — наголосив пан Олександр. Він розповів про теплі стосунки

скульптора Івана Кавалерідзе з Симоном Петлюрою, який всіляко підтримував митця у його бажанні створити пам’ятник Шевченку у Ромнах.

Пам’ятник у Полтаві відкрили 12 березня 1926 року. З цієї нагоди відбувся кількатисячний мітинг. “У Державному архіві Полтавської області є документи, які засвідчують, що влада вирішила розташувати пам’ятник навпроти музею тому, що там був цвинтар загиблих “борців за владу Рад”, за ті ідеї, які комуністичний режим намагався протягом десятиліть приписати Тарасу Григоровичу Шевченку”, — розповів Олександр Лук’яненко. Спорудили із залізобетону. Могутня фігура Шевченка наче постає з сірих асиметричних брил. Висота фігури Пророка Української Нації становить 1,8 м, а висота постаменту — 3,2 м. “Спочатку в планах Івана Кавалерідзе пам’ятник мав сягати десяти метрів, але пізніше

цю ідею було скориговано”, — повідомив науковець. Він розповів про історичне життя пам’ятника Шевченку у Полтаві упродовж XX ст., подвійні стандарти комуністичної влади у ставленні до Кобзаря, про різномісцевість у датах встановлення пам’ятника, на основі архівних документів описав факт відкриття. “Дітище” Кавалерідзе пережило кілька спроб знищення. Серед них — німецько-радянська війна та спроби демонтажу в СРСР че-

рез ідеологічне значення. “Під час Другої світової війни німці переплутали монумент Шевченку з пам’ятником Леніну. І лише дивом пам’ятник був урятований. Під час відвідин Полтави Микита Хрущов негативно відгукнувся з приводу авангардного пам’ятника. Перший секретар компартії не сприймав мистецтво поза канонами соцреалізму. Хрущов рекомендував на місці пам’ятника, створеного Кавалерідзе, збудувати новий бронзовий монумент, схожий на ті, що в Каневі та Києві. Але все ж творіння Кавалерідзе тоді відстояли і зберегли”, — зазначив Лук’яненко.

На вечір завітали студенти факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, медичного факультету Полтавського державного медичного університету та користувачі бібліотеки. Учасники відкрили нову сторінку історії вшанування пам’яті Тараса Шевченка.

Північно-східний відділ УІНП

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА”
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2021

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць
на 3 місяці

21 грн 43 коп. на півроку
61 грн 29 коп. на рік

115 грн 58 коп.
225 грн 96 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Регістраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК,
Іван ЮЩУК
Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК
Коректорка
Олена ГЛУШКО
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua
Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

